

Sociální struktura a právní postavení obyvatelstva v raném koloniálním období v Massachusetts

(Příspěvek k dějinám státu a práva USA)

STANISLAV BALÍK

Hlubší poznání sociální struktury rané koloniální společnosti i právního postavení jednotlivých vrstev obyvatelstva je jedním z nejdůležitějších předpokladů pro správné pochopení dějin státu a práva Spojených států v koloniálním období, to jest v době před vyhlášením nezávislosti třinácti anglických osad r. 1776.

Svůj příspěvek k objasnění uvedené problematiky zaměřuji na Massachusetts, který byl v XVII. století výrazným představitelem novoanglických osad, v XVIII. století jedním z nejaktivnějších bojovníků za nezávislost v revoluční válce proti Anglii v letech 1776—1783, v XIX. století čelným státem kapitalistického Severu a ještě v polovině téhož století „nejsvobodnějším státem severoamerické republiky“ (MARX).

I. HISTORICKÝ TYP KOLONIÁLNÍ SPOLEČNOSTI V MASSACHUSETTS

Abyste bylo možno vyrovnat se uspokojivě s problematikou, kterou klade námět tohoto příspěvku, je třeba podle mého názoru určit nejdříve historický typ koloniální společnosti v Massachusetts v daném období.

K tomu je třeba odpovědět nejdříve na několik otázek, a to:

1. Kdo a za jakým účelem založil Massachusettskou společnost a kolonii?
2. Jací lidé přicházeli do kolonie a jaký byl jejich postoj k tehdejšímu feudálnímu a raně kapitalistickému pořádku v Anglii?
3. Jaká byla třídní struktura koloniální společnosti v Massachusetts?

Zakladateli Massachusettské společnosti (která organizovala zpočátku osídlování massachusettského území) a kolonie byly vedle skupiny puritánů, u nichž převládal do jisté míry motiv náboženský, také jiné osoby, především angličtí kupci.¹⁾

Účast kupců nejen v tomto případě, ale při osídlování Ameriky vůbec, vyplývala z toho, že kolonisace, podmíněná a vyvolaná mezi jiným předchozím rychlým růstem kupeckého kapitalismu,²⁾ vedla k dalšímu rozkvětu

průmyslu a obchodu v Anglii.³⁾ Lze tedy usuzovat, že zakládání osad se pokládalo za zdroj zisků⁴⁾, jinými slovy, že se mělo stát a skutečně také stalo zdrojem původní akumulace.

V této souvislosti bude jistě vhodné uvést některé názory z literatury o založení Massachusettské společnosti a kolonie. Tak např. byl vysloven názor, že společnost dostala chartu z r. 1629 k obchodním účelům,⁵⁾ a že se na základě výsadní listiny vytvořila „čistě obchodní společnost, jejímž cílem byly rybolov, obchod s kožešinami, zisky a dividendy“.⁶⁾ Jiný autor uvádí, že za prvořadý úkol kolonistů společnost pokládala rybolov,⁷⁾ takže se kolonie měla stát jen jakouci rybářskou základnou. O tom, že rybolov neměl uspokojovat jen potřeby kolonistů, ale směřoval také (zejména ve spojení se zahraničním obchodem) k dosažení zisku, lze stěží pochybovat.

K založení kolonie došlo v době rozkladu feudalismu v Anglii, v době hluboké všestranné krize feudálního společenského řádu v této zemi, zasahující svým způsobem všechny vrstvy anglické společnosti. Je proto pochopitelné, že do osady odcházeli lidé z různých důvodů. Především to byly jistě důvody hospodářské. Lze jistě souhlasit s názorem, že „... takové ekonomické motivy, jako útěk před finančními potížemi, touha po půdě, útěk před cechovním systémem ... byly pro většinu (rozuměj kolonistů — S. B.) nejpozvedlivější motivy ...“⁸⁾ Vedle toho působily nepochybně i jiné motivy, např. náboženské, jejichž význam nelze v podmínkách XVII. století přehlížet.

Svým sociálním původem byli přistěhovalci ve většině „maloměšťáky a rolníky, kteří utekli před evropským feudalismem, aby vytvořili ryze měšťáckou společnost“.⁹⁾ To platí samozřejmě nejen pro Massachusetts, nýbrž i pro ostatní osady. Je však třeba říci, že protifeudální postoj massachusettských osadníků byl zvlášť důrazný: Massachusettští puritáni se — stejně jako angličtí — stavěli ostře proti anglikánské církvi, která byla před revolucí jednou z hlavních opor stuartovské absolutní monarchie

¹⁾ Barry (J. S.), *History of Massachusetts*, I, Boston, 1855, str. 156; Faulkner (H. N.), *American Economic History*, New York—London, 1943, str. 51.

²⁾ Foster (W. Z.), *Nástin politických dějin amerického kontinentu*, Praha, 1953, str. 12. Srv. dále také Clark (V. S.), *History of Manufactures in the United States, 1607—1860*. Washington, 1929, str. 3.

³⁾ Marx (K.), *Kapitál*, I, Praha, 1953, str. 794.

⁴⁾ Osgood (L. H.), *American Colonies in the Seventeenth Century*, I, New York, 1904, str. 141.

⁵⁾ Faulkner, *American Economic History*, str. 51.

⁶⁾ Barck (O. Th.)—Lefler (H. T.), *Colonial America*, New York, 1958, str. 83.

⁷⁾ Srv. Sly (J. F.), *Town Government in Massachusetts (1620—1929)*, Cambridge, 1930, str. 27, kde se cituje (s odvoláním na spis známého massachusettského autora XVII. století Cottona Mathera, *Magnalia Christi Americana*) příznačná historka. Vypráví se v ní o tom, jak na výzvu nějakého kazatele, aby osadníci byli zbožní, protože „jinak by odporovali původnímu cíli osídlení této divočiny“, zvolal jeden z předních osadníků: „Mýlíte se, pane, ... naším původním cílem bylo lovit ryby (Sir, you are mistaken ... our main end was to catch fish).“

⁸⁾ Barck—Lefler, *Colonial America*, str. 86.

⁹⁾ Marx (K.)—Engels (B.), *Vybrané dopisy*, Praha, 1952, str. 417.

a feudalismu v Anglii. Nepřátelské stanovisko massachusettských osadníků vůči feudálnímu společenskému pořádku v mateřské zemi se projevilo výrazně např. i v jejich odporu proti snahám o rozšíření královské vlády na kolonii (v souvislosti s rozhodnutím nejvyššího dvorského soudu z roku 1635 o zrušení massachusettské výsadní listiny) atd. Protifeudální postoj kolonistů byl proto nepochybně jednou z příčin, proč nedošlo k přenesení feudálních výrobních vztahů do osady (tím není ovšem řečeno, že do ní nebyly vneseny alespoň formálně feudální prvky či instituce) a proč v Massachusetts (jako vůbec ve Spojených státech) „dějiny začínají prvky moderní měšťácké společnosti, jak se vyvinula v XVII. stol.“¹⁰⁾

Zkoumáme-li třídní strukturu koloniální společnosti v Massachusetts, vidíme, že v ní naprosto převládají s v o b o d n í m a l o v ý r o b c i, zejména drobní farmáři (zemědělstvím, spojeným s domácí výrobou předmětů denní potřeby pro farmáře a jeho rodinu se zabývalo zhruba devět desetin obyvatel¹¹⁾) a řemeslníci, tedy maloburžoazie, opírající se o soukromé vlastnictví výrobních prostředků, založené na vlastní práci.

Buržoazie, opírající se o kapitalistické vlastnictví výrobních prostředků, byla po celé koloniální období slabá a nevypělá v důsledku nerozvinutosti průmyslu a obchodu. Je totiž třeba si uvědomit, že kapitalistická výroba byla — zejména v raném koloniálním období — v Massachusetts (a ještě více v ostatních koloniích) v samých začátcích, neboť dokonce i domácí systém velkovýroby („putting out“ system, domestic system), který je „kapitalistickou formou průmyslu“¹²⁾, se v koloniích (tedy i v Massachusetts) vyskytoval jen poskrovnu.¹³⁾ Rovněž obchod byl nerozvinutý. To platí zejména o vnitřním obchodě, který ve srovnání se zahraničním narážel na značné překážky a obtíže (jednou z nich byla např. nedostatečná poptávka, protože farmáři si takřka všechno vyráběli sami).

Dlouhé převládání drobné roztržité malovýroby nad kapitalistickou výrobou, individuálního soukromého vlastnictví nad kapitalistickým, jakož i zdlouhavý, pomalý rozvoj kapitalistické výroby v koloniálním období byly do značné míry podmíněny tím, že Massachusetts (stejně jako ostatní osady) byl v ekonomickém smyslu svobodnou kolonií, jejíž podstata „záleží... v tom, že masa půdy je ještě vlastnictvím lidu, a proto každý osadník může část z ní proměnit ve své soukromé vlastnictví a ve svůj individuální výrobní prostředek, aniž tím brání pozdějšímu osadníkovi postupovat stejně. V tom spočívá tajemství jak rozkvětu kolonií, tak i rakoviny, jež je hubí — jejich odporu proti usazování kapitálu.“¹⁴⁾ Převaha malovýroby nad kapitalistickou výrobou a velké rozšíření individuálního soukromého vlastnictví výrobních prostředků vedle sporadicky se vyskytujícího kapitalistického vlastnictví výrobních prostředků v koloniálním

¹⁰⁾ Engels (B.), Postavení dělnické třídy v Anglii. (Předmluva k americkému vydání ze 26. ledna 1887.) Praha, 1950, str. 290.

¹¹⁾ Faulkner, American Economic History, str. 68.

¹²⁾ Lenin (V. I.), Spisy, I, Praha, 1951, str. 221.

¹³⁾ Faulkner, American Economic History, str. 84.

¹⁴⁾ Marx, Kapitál, I, str. 808.

období dějin Massachusetts není ovšem nějakou vývojovou zvláštností kapitalismu v kolonii či v některé jiné zemi, nýbrž obecným jevem, vlastním kapitalismu v počátečním, raném období jeho vývoje.

Poslední složkou koloniální společnosti, o níž je třeba se ještě zmínit, byli nesvobodní dělníci a otroci, kteří se v kolonii objevili teprve později.

Nesvobodní dělníci byli historickými předchůdci pozdější dělnické třídy (svobodných dělníků, proletářů), která se začala v koloniích vytvářet až koncem koloniálního období.¹⁵⁾ Pocházeli většinou z řad městské a venkovské chudiny. Byli to převážně buď přistěhovalci, kteří se pro nedostatek prostředků přistěhovali do Ameriky na cizí účet a byli pak nuceni svůj dluh odpracovávat, nebo přistěhovalci, kteří byli jako zločinci deportováni do kolonií, kde museli po několik let pracovat. Byla to „jedna z nejhrubších forem kapitalistického vykořisťování s určitými prvky nevolnictví...“¹⁶⁾ jedna z forem, spojených s bezprostředním mimoekonomickým donucením, kterého rodící se buržoasie v raném kapitalistickém období často používala. Zavedení zmíněné formy vykořisťování v anglických koloniích bylo vyvoláno nedostatkem pracovních sil, který se nejen v Massachusetts, ale i v ostatních osadách projevoval po celé koloniální období i později. Touto ekonomickou nutností nelze ovšem ani vysvětlit, ani obhájit nepřiměřené tvrdé zacházení s nesvobodnými dělníky, k němuž v koloniích nezdávka docházelo.

Taková byla v hlavních rysech třídní struktura koloniální společnosti v Massachusetts.

Vydeme-li z výše uvedeného rozboru, můžeme odpovědět na otázku, jaký byl historický typ koloniální společnosti v Massachusetts, závěrem, že se v kolonii postupně vytvářela společnost buržoasního typu, nesusoucí — i přes svou nevyspělost a odlišné historické podmínky (šlo v ekonomickém smyslu o svobodnou kolonii) — charakteristické znaky společnosti v raném období vývoje kapitalismu.

II. ROZDĚLENÍ OBYVATELSTVA KOLONIE PODLE „ZÁKONÍKU SVOBOD“ Z R. 1641

Jedním z pramenů, které nás podrobněji informují o rozdělení obyvatelstva v raném období kolonie, je „Zákoník svobod“ (Body of Liberties) z r. 1641,¹⁷⁾ obsahující cenné údaje nejen o rozvrstvení obyvatelstva kolonie, ale i o jejich právním postavení.¹⁷⁾

„Zákoník svobod“ vychází v zásadě ze základního rozdělení obyvatelstva kolonie na svobodné a nesvobodné, jak jsme o tom už výše mluvili.

¹⁵⁾ Foster, Nástin, str. 85.

¹⁶⁾ Foner (Ph. S.), Dějiny dělnického hnutí v USA, Praha, 1952, str. 22, pozn.

¹⁷⁾ Blíže o tomto prvním zákoníku na půdě Spojených států srv. Balík (S.), Někteří významná ustanovení massachusettského „Zákoníku svobod“, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica III/1958, str. 263n.

Je to patrné zcela zřejmě z toho, že vedle titulu „Zvláštní práva, týkající se politicky plnoprávných osadníků“ (čl. 58–78), kde se mluví o vládnoucí vrstvě svobodných, obsahuje zákoník i titul „Práva služebníků“ (čl. 85–88), věnovaný nesvobodným dělníkům. Kromě toho rozlišuje zákoník v čl. 2 a 12 ještě mezi obyvateli (inhabitant) a cizinci (forreiner), jichž se týká dokonce samostatný titul „Svobody cizinců a cizozemců“ (čl. 89–91).

Základním bylo ovšem dělení na svobodné a nesvobodné, vystihující nej přesněji sociální strukturu společnosti. Kromě toho uznával „Zákoník svobod“ ještě další rozvrstvení svobodných do dvou kategorií. Lze tak usuzovat ze znění čl. 12, kde se používá výrazu „free or not free“, což znamená „svobodný nebo nesvobodný“, ale — jak je patrné z „Knihy obecných zákonů a svobod“ z r. 1648 — politicky plnoprávný osadník nebo politicky neplnoprávný osadník.¹⁸⁾

Ze zákoníku zřetelně vyplývá, že v osadě byly různé vrstvy obyvatelstva, které se od sebe značně odlišovaly svým právním postavením.

Svobodní se dělili na politicky plnoprávné osadníky (freemen) a na politicky neplnoprávné osadníky (non-free-men).

Nesvobodní byli v prvních desetiletích kolonie představováni nesvobodnými dělníky či služebníky (servants), později také otroky.

Cizince z tohoto schematu vyjímám, i když se samozřejmě budeme zabývat i jejich právním postavením v kolonii.

V následujících statích tohoto článku se budeme zabývat postupně několika problémy:

1. Základními lidskými právy osadníků a otázkou, zda se vztahovala také na nesvobodné,

2. právním postavením svobodných osadníků,

3. právním postavením nesvobodných a

4. právním postavením cizinců.

Při rozboru budeme vycházet ze základního dělení obyvatelstva kolonie na svobodné a nesvobodné, a budeme se opírat zejména o „Zákoník svobod“, který poskytuje pro námět této práce mnoho cenných údajů.

III. ZÁKLADNÍ LIDSKÁ PRÁVA

O základních lidských právech osadníků se dovídáme především právě ze „Zákoníku svobod“, který je obsahoval či lépe uváděl v úvodních částech (1–17).

Tyto články sice předpokládají v zásadě rozdělení společnosti na svobodné a nesvobodné, jsou však formulovány tak obecně, že se podle svého

¹⁸⁾ General Lauues and Libertyes. Předmluva M. FARRAND, Cambridge, 1929, str. 35. Dále jen „GENERAL LAWES“.

znění mohly vztahovat jak na svobodné, tak na nesvobodné. Zda tomu tak skutečně bylo, pokusím se ukázat jejich rozbořem.

Začneme článkem 1, který stanoví:

„Nikdo nebude zbaven života, nikdo nebude připraven o čest a dobré jméno, nikdo nebude uvězněn a zadržen, vypovězen, zbaven údů ani potrestán jiným způsobem, nikdo nebude zbaven své ženy a dětí, nikomu nebudou odňaty movitosti nebo nemovitosti, ani nebude žádným způsobem poškozen pod záminkou práva nebo výkonu veřejné moci, leč na základě některého výslovného zákona země, ustanoveného zákonodárným shromážděním a dostatečně zveřejněného, který by to dovolil, anebo v případě, že tu není zákona pro zvláštní záležitost, podle Písma svatého, a ve věcech hrdelních nebo ve věcech, na něž se vztahuje odnětí údu nebo vyhnanství, na základě rozsudku, vyneseného zákonodárným shromážděním.“¹⁹⁾

Toto ustanovení, chránící nedotknutelnost osoby, cti, rodiny a majetku osadníků, mělo své hlubší politické opodstatnění.

Až dosud totiž „právo, vykonávané úředníky (kolonie — S. B.), nebylo ničím jiným, než spravedlností (equity), jak její zásady a pravidla existovaly v jejich vědomí a svědomí, usměrňovaném Písmem.“²⁰⁾ Za této situace mohlo dojít velmi snadno ke zneužití soudní pravomoci nebo k jejímu příliš jednostrannému výkladu v neprospěch osadníků. Ti si byli nepochybně vědomi tohoto nebezpečí, jak nasvědčuje zápis ve *Winthropově deníku*, „Dějiny Nové Anglie“ (1630—1649), kde se mluví o tom, že zástupci (deputies) poukazují na „velké nebezpečí pro náš stát s ohledem na to, že naši úředníci pro nedostatek pozitivních zákonů mohou v mnoha případech jednat podle svého uvážení . . .“²¹⁾ Výsledkem snahy o nápravu tohoto stavu bylo vydání „Zákoníku svobod“ a prosazení pokrokové zásady zákonnosti v čl. 1 tohoto zákoníku.

Zákonnost měla být zaručena tím, že:

1. mohlo dojít k odsouzení jen na základě zákona nebo Písma a
2. tím, že soudní pravomoc v nejtěžších trestních věcech (trestné činy hrdelní atd.) mělo mít jen zákonodárné shromáždění, kde zasedali společně s „úředníky“ (tj. orgány výkonné moci) také zástupci svobodníků.

Zásadou zákonnosti navazuje čl. 1 zákoníku na anglické listiny svobod a statuty ze XIII.—XVII. století, mezi něž patří zejména Velká listina svo-

¹⁹⁾ Srv. Elliot (Ch. E.), *American Historical Documents, 1000—1904*, New York, 1910, str. 59n, kde je uveřejněno plné znění zákoníku.

České překlady výňatků ze „Zákoníku svobod“ obsahují následující české publikace:

1. Tureček (J.) a kolektiv, *Výbor z textů ke studiu obecných dějin státu a práva*, Praha, 1956, str. 346n.

2. Balík (S.)—Litsch (K.)—Malý (K.), *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva. III. Kapitalistický stát a právo*. Praha, 1971, str. 56n.

²⁰⁾ Palfrey (J. G.), *History of New England*, II, Boston, 1859, str. 22.

²¹⁾ *Winthrop's Journal „History of New England“ 1630—1649*. Vyd. Hosmer (J. K.), I, New York, 1908, str. 151.

Autor tohoto deníku John Winthrop byl dlouholetým guvernérem kolonie Massachusetts, kam přišel s velkou skupinou kolonistů r. 1629.

bod z r. 1215, statuty Eduarda III. z let 1331 (5, 9), 1351 (25, st. 5, 4), 1354 (28, 3), 1368 (42, 3), Richarda II. (11, 10) z roku 1387 a Prosba o právo z r. 1628. Je ovšem třeba si uvědomit, že Velká listina svobod a statuty Eduarda III. a Richarda II., vycházející z konkrétních historických podmínek feudálního řádu, usilovaly o zákonnost typu feudálního. Ve XIII. a XIV. století prosazovali tuto zásadu ve svém zájmu proti králi především feudálové, i když okruh chráněných osob se měnil do jisté míry v souvislosti se změnami v třídní struktuře anglické feudální společnosti. Jinak tomu bylo v případě Prosby o právo z r. 1628, vybojované na králi buržoasní parlamentní opozicí. Zde již prosazovala zásadu zákonnosti ve svém zájmu buržoasie a nová šlechta proti feudálnímu státu a panovníku. Tyto pokrokové síly se sice dovolávaly starých zákonů, vydaných za feudalismu, šlo jim však jen o převzetí zásady, které hodlaly vložit nový třídní obsah.

Čl. 1 „Zákoníku svobod“, vydaný v osadě, kde se vytvářela společnost buržoasního typu, prosazoval — podobně jako Prosba o právo — pochopitelně zákonnost typu buržoasního.

Koho však tento článek chránil? Podle mínění se tento článek vztahoval plně jen na svobodné osadníky. Zda chránil také nesvobodné dělníky, není zcela jasné. Věc je totiž komplikována tím, že nesvobodní dělníci podléhali kázeňské pravomoci svých pánů, kteří je mohli trestat pro neposlušnost atd. Vztahoval se článek 1 i na takové případy? Domnívám se, že nikoli. Sám článek 1 zdůrazňuje, jak je patrné z jeho znění, myšlenku nezákonnosti trestů, ukládaných „pod záminkou práva nebo výkonu veřejné moci“. Staví se tak výslovně proti nezákonnému postupu orgánů státu, nikoli soukromých osob. Stát nezasahoval do výkonu pánovy kázeňské pravomoci, pokud její výkon nebyl krutý a nepřiměřený. Ani potom ovšem nešlo o to, aby stát omezoval pánovu pravomoc, ale jen o to, aby ji udržel v náležitých mezích.

Pán nemohl pochopitelně trestat v mezích své pravomoci všechny trestné činy svého služebníka. Jakmile se tedy nesvobodný dělník dopustil trestného činu větší společenské nebezpečnosti, nebo činu, který se vymykal pánově kázeňské pravomoci, musel být postaven před soud, který jej měl soudit buď na základě zákona nebo na základě Pisma.

Z toho lze vyvodit, že čl. 1 se týkal nesvobodných dělníků jen v tom případě, když byli stíháni a trestáni soudně a nikoli tehdy, když byli potrestáni kázeňsky svým pánem, jehož moc nad nimi nebyla čl. 1 ve skutečnosti dotčena. O tom, že následkem této polovičatosti ztratil čl. 1 pro nesvobodné dělníky na ceně, není jistě třeba pochybovat.

Podobně tomu bylo i v případě článku 2, který stanovil:

„Každá osoba, podrobená této pravomoci, ať obyvatel či cizinec, bude požívati téže spravedlnosti a práva, které jsou obecné pro osadu, které ustanovujeme a vykonáváme nestranně navzájem vůči sobě bez průtahů.“

Toto ustanovení obsahovalo podle mého mínění při nejmenším dvě důležité zásady.

První z nich, zásada rovnosti osadníků před zákonem, bylo motivováno patrně jejich záporným postojem k nedemokratickým, „aristokratickým“

představám Winthropa, Cottona a některých jiných členů vládnoucí skupiny. Článek 2 vyjádřil tuto zásadu slovy „každá osoba ... bude požívatí téže spravedlnosti a práva“, tedy slovy, která mají stejný smysl jako známý výrok „zákon je stejný pro všechny“ v čl. 6 francouzského Prohlášení práv člověka a občana z r. 1789.²²⁾

Současně s tím stanovil čl. 2 zásadu, že nikomu nemůže být odepřeno právo a spravedlnost a jejich nestranný výkon. Tím navazuje na čl. 40 Velké listiny svobod z r. 1215, avšak proti tomuto ustanovení zdůrazňuje výslovně myšlenku nestrannosti. Anglické právo nebylo patrně jedinou předlohou, kterou massachusettsští zákonodárci napodobili. Domnívám se, že stejně silně, ne-li dokonce silněji, ovlivnila zákonodárce dvě ustanovení Starého zákona, a to Mojžíš, 2, 12, 49 a Mojžíš 3, 24, 22. Obě zmíněná ustanovení Starého zákona shodně slibují „jednostejné právo“ jak „příchozímu“, tak „domácímu“ či „tu zrodilému“. V zákoníku se obdobně mluví o „téže spravedlnosti a právu“, kterých má požívatí jak „obyvatel“, tak „cizinec“.

Vztahoval se čl. 2 také na nesvobodné? Řešení této další otázky stojí v cestě právnícky neurčitý výraz „o b y v a t e l“ (inhabitant), užitý ve zmíněném ustanovení.

Tento sporný pojem se pokusil v minulosti vyřešit např. M. Chamberlain, který za „obyvatele“ prohlásil dospělé osadníky mužského pohlaví, kteří nebyli ani politicky plnoprávními osadníky, ani nesvobodnými dělníky,²³⁾ jinými slovy svobodné, politicky neplnoprávné osadníky. Pak ovšem by se čl. 2 nemohl vztahovat na nesvobodné. Podle mého mínění se čl. 2 vztahoval, byť i do značné míry jen formálně, i na nesvobodné. Čl. 2 mohl totiž zaručit nesvobodným dělníkům právo žaloby na soudě a použití stejných zákonů, čili, jinými slovy, formální rovnost před zákonem. Nemohl jim však zaručit nestranný výklad a použití těchto zákonů v důsledku třídního složení soudů a porot, protože v těchto orgánech (stejně jako ve všech ostatních) zasedali a působili jen svobodní. Nesvobodní neměli do nich přístup. Přitom soudci, porotci i jiné úřední osoby byli většinou zámožnější lidé. Mnozí z nich sami zaměstnávali nesvobodné dělníky. Za tohoto stavu lze stěží předpokládat nestranné rozhodování, takže i článek 2 přes svou pokrokovost ztratil — díky konkrétním třídním podmínkám — na své ceně.

Čl. 2 se netýkal jen obyvatel kolonie, ale i cizinců. Právo na rovné, nestranné projednávání záležitostí soudem bylo cizincům zaručeno už dříve zákonem z r. 1639, který zřídil zvláštní soud, příslušný ve všech případech, kdy alespoň jednou stranou byl cizinec.²⁴⁾

Vedle už zmíněných práv bylo přiznáno čl. 12 obyvatelům osady i cizin-

²²⁾ Balík a kolektiv, Texty III, str. 89.

²³⁾ Cituje Haynes (G. H.), Representation and Suffrage in Massachusetts, 1620 až 1691. John Hopkins University Studies in Historical and Political Science, 12. serie, Baltimore, 1894, VIII–IX, str. 28.

²⁴⁾ General Lawes, str. 15.

cům právo předkládat své návrhy, petice, žaloby atd. na veřejných shromážděních:

„Každý člověk, ať už obyvatel nebo cizinec, osadník politicky plnoprávný či osadník politicky neplnoprávný, má právo předstoupit před veřejné shromáždění, radu nebo městské shromáždění a ústně nebo písemně navrhnout kteroukoli oprávněnou, vhodnou a závažnou otázku, nebo vznést nutný návrh, stížnost, žádost, písemnou žalobu nebo udání, což toto shromáždění vezme na vědomí, bude-li to podáno ve vhodnou dobu, v náležitém řízení a náležitým způsobem.“

Cílem tohoto článku bylo rozšíření politického vlivu osadníků, zejména na úkor těch orgánů, které byly ovládány příslušníky vládnoucí skupiny. Zajímavé je, že tento článek jako jediný z úvodních ustanovení používá výrazů „politicky plnoprávný osadník“ a „politicky neplnoprávný osadník“. Výraz „politicky neplnoprávný osadník“ se týkal nesporně osadníků, kteří nepožívali plných politických práv.

Měl zákonodárce v čl. 12 na mysli i nesvobodné dělníky, které by bylo možno v širším smyslu slova zahrnout do pojmu „politicky neplnoprávný osadník“? Vycházíme-li ze skutečnosti, že nesvobodní dělníci např. mohli vznášet formou žádosti žalobu apod., můžeme předpokládat, že se čl. 12 vztahoval i na ně. Jiná je otázka, jak tohoto práva využívali. Nesvobodní dělníci museli totiž počítat při jeho uskutečňování s řadou překážek. Jednou z nich bylo složení příslušných orgánů. Nemálo záleželo i na posouzení otázky, zda podání návrhu atd. bylo učiněno „ve vhodnou dobu, v náležitém řízení a náležitým způsobem“. Že se při tom uplatnila třídní, politická, náboženská a často osobní hlediska, není třeba zvlášť zdůrazňovat. Nesvobodný dělník musel počítat ještě více než svobodný osadník s možnými následky prohry, neboť pak mohl být např. podle č. 22 a 37 potrestán pro podávání sužující žaloby (vexatious suit). Uplatnění práva podle čl. 12 mohl zabránit případně i pánův nátlak na služebníka atd.

Následkem toho všeho se stalo uvedené právo pro nesvobodné dělníky ilusorním. Nesvobodní dělníci se rozhodně nemohli pouštět do politických otázek, do kritiky stávajících poměrů, aniž by se nevystavovali nebezpečí přísného potrestání. A tak pod tlakem okolností byli nuceni se omezit v nejlepším případě na podávání žalob a žádostí, které se týkaly jen jich samých. Ani to nebylo bez rizika.

Avšak ani svobodní osadníci bez plných politických práv nebyli na tom o mnoho lépe. I pro ně petiční právo ztratilo hodně na své ceně díky prudkému odporu vládnoucí skupiny proti všem pokusům o kritiku poměrů v osadě či dokonce o jejich změnu. Jak to vypadá s petičním právem ve skutečnosti jim ukázal názorně osud dvou petic, podaných r. 1646. První z nich, podaná dr. Childem a druhý, byla po projednání zamítnuta a remonstranti potrestáni přesto, že mezi nimi byli „někteří velmi ctihodní lidé“.²⁵⁾ Stejně dopadla i druhá petice, podaná bývalými nesvobodnými dělníky, rybáři atd.²⁶⁾

²⁵⁾ Winthrop's Journal, II, str. 295n.

²⁶⁾ Winthrop's Journal, II, str. 307–308.

Až dosud jsme mluvili o člancích, zaručujících osadníkům nějaké právo. Čl. 4, o němž budeme nyní mluvit, stanovil sice také právo, avšak jen jako určitou výjimku z pravidla, jako výjimku z povinnosti jinak naprosto nesporné:

„Nikdo nebude trestán za to,“ říkalo se v něm, „že se nedostaví před občanské shromáždění, soud, radu, úřad nebo úředníka, ani za opomenutí úředního výkonu nebo služby, jestliže mu v tom byla učiněna nějaká překážka zjevným zázrakem nebo skutkem prozřetelnosti boží, který nemohl ani předvídat ani se mu vyhnout. S podmínkou, že toto právo se nebude dotýkati návrhů nějaké osoby na spravedlivé náklady nebo odškodnění v nějakém civilním sporu.“

Jak je ze znění čl. 4 patrné, týkal se jednak nedostavení se před některý ze jmenovaných úředních orgánů, jednak opomenutí úředního výkonu nebo služby. Obojí bylo beztrestné jen v tom případě, když zasáhla vyšší moc (*vis maior*). Ve všech ostatních případech bylo nedostavení se před soud nebo jiný orgán trestné²⁷⁾ za předpokladu, že předvolání mělo potřebné náležitosti (podle čl. 21 muselo obsahovat důvod předvolání a místo, kam se dotyčná osoba měla dostavit, a muselo být doručeno nejméně 6 dní předem). Pokud je nemělo, nemusel se předvolaný dostavit. Tohoto práva požíval však jen pod podmínkou, že nešlo o zasedání, svolané mimořádně z neodkladných důvodů.

„Zákoník svobod“ neponechával ovšem řešení otázky, zda se dostavit či nikoli, jen předvolané osobě. Tak podle čl. 21 mohla být předvolaná osoba (obžalovaný) předvedena před soud či jiný orgán úředníkem k tomu zmocněným. Čl. 18 předpokládá buď zatčení a vzetí do vazby (ve věcech hrdelních, pro urážku soudu či v jiných případech, stanovených soudem) nebo složení dostatečné „jistoty, rukojemství nebo záruky“ (*securitie, bayle or mainprize*), že se dostaví k soudu.

Čl. 4 se vztahoval patrně jak na svobodné, tak na nesvobodné, neboť formálně ani jedny ani druhé nevyloučil. Za tohoto předpokladu jim měl poskytnout stejnou ochranu. Ve skutečnosti měli nesvobodní nerovné postavení díky třídnímu složení soudů (či jiných orgánů), třídnímu postoji soudců a úředníků. Tyto okolnosti postavení nesvobodného značně zhoršily a zlehčily po případě i váhu jeho tvrzení.

Je zajímavé, že massachusettské orgány (zejména výkonná rada) netrestaly jen neúčast předvolaných osob, ale dokonce i neúčast svých členů.²⁸⁾ Zde ovšem šlo spíše o zanedbání úřední povinnosti, o němž se čl. 4 konec konců rovněž zmiňuje. Toho se mohli pochopitelně dopustit jen lidé, způsobilí stát se úředními osobami, tj. jen svobodní, politicky plnoprávní osadníci. Proto je třeba tu část čl. 4, která stanoví beztrestnost úředních osob v případě, že nesplnily úřední povinnost pro zásah vyšší moci, vztáhnout jen na svobodné osadníky (pokud byli ovšem úředními osobami), nikoli na nesvobodné.

²⁷⁾ Palfrey, *History*, I, str. 327 (případ Johna Normana).

²⁸⁾ Stalo se tak např. r. 1639 Siru Richardu Saltonstallovi. Srv. Palfrey, *History*, I, str. 320.

Stejně jako předchozí ustanovení, skýtaly i další články, o nichž budeme mluvit, osadníkům a cizincům ochranu proti nezákonným zásahům, ať už ze strany orgánů kolonie nebo, což nelze v některých případech vyloučit, dokonce i ze strany mateřské země.

Mezi taková ustanovení patří např. čl. 3, který stanovil:

„Nikdo nebude nucen vykonat přísahu nebo podepsat články, smlouvy nebo prohlášení veřejné a občanské povahy, leč takové, které uváží, povolí nebo vyžádá zákonodárné shromáždění.“

Toto ustanovení, napodobující do jisté míry myšlenky čl. II a X Prosby o právo, bylo přijato do „Zákoníku svobod“ z důvodů politických, sledujíc v podstatě dva cíle:

1. vnitropolitický — omezení vládnoucí skupiny a
2. mezinárodní — znemožnění zásahů mateřské země do života kolonie.

V ohledu vnitropolitickém šlo osadníkům o to, aby vládnoucí skupina nemohla prostřednictvím výkonné rady, jí ovládané, omezovat politická práva osadníků a potlačovat jejich odpor ukládáním přísah věrnosti. Toto úsilí mělo své kořeny i ve špatných zkušenostech z mateřské země, kde se přísahy věrnosti velmi často zneužívalo právě k omezení a potlačení práv obyvatel. Obava z možného následování této nezákonné praxe i skutečné pokusy vládnoucí skupiny o zkrácení politických práv osadníků vedly proto k omezení guvernéra a výkonné rady, kteří až dosud měli podle výsadní listiny právo ukládat přísahu věrnosti.²⁹⁾ Napříště pak už mělo mít toto právo jen zákonodárné shromáždění, kde zasedali i zástupci osadníků.

V ohledu mezinárodním se čl. 3 snažil předejít zásahům mateřské země do života osady. Především šlo o to, aby některá ze stran, bojujících v mateřské zemi o moc, se nepokusila vnutit své stanovisko osadníkům a proti jejich vůli je vtáhnout do konfliktu.³⁰⁾ Čl. 3 je nepřímým vyjádřením stanoviska, že mateřská země (či dokonce jen některá ze stran v ní) nemůže svými opatřeními osadníky bez dalšího zavazovat. Jinými slovy, že k tomu, aby se osadníci cítili vázání akty mateřské země, je třeba jejich souhlasu. Na tomto stanovisku setrvali osadníci nejen za revoluce, ale i později. Zda se toto stanovisko stalo skutečností či zda zůstalo jen politickým postulátem, záviselo ovšem na konkrétní mocenské situaci.

Z ustanovení čl. 3 lze vyvodit, že napříště mohly být osadníkům uloženy jen takové přísahy či akty, které byly zákonné, tj. takové, které „uváží, povolí nebo vyžádá zákonodárné shromáždění“ (teoreticky tedy i jím schválené akty mateřské země).

V této souvislosti je možno zastavit se ještě u přísahy věrnosti, která podle čl. 3 nejspíš padala v úvahu.

²⁹⁾ Poore (B. P.), *Federal and State Constitutions, Colonial Charters, and other Organic Laws of the United States*, I, Washington, 1878, str. 940.

³⁰⁾ O neochotě osadníků stát se závislými na parlamentu a podřít se jeho zákonům, svědčí odmítnutí návrhu, aby se osada dala pod ochranu parlamentu. Srv. k tomu Winthrop's Journal, II, str. 24.

Prísaha tohoto druhu byla uložena v kolonii např. v r. 1634:

1. výkonnou radou všem mužům, starším 20 let, nepožívajícím občanských práv, kteří se usídlili nebo v budoucnu měli usídlit po dobu nejméně 6 měsíců jako majitelé domů nebo jako dočasní obyvatelé (sojourners),³¹⁾ jimiž snad byli míněni cizinci, a

2. zákonodárným shromážděním všem osadníkům.³²⁾

Obě přísahy zavazovaly k věrnosti vládě osady, nikoli králi. V době konfliktu mezi kolonií a královskou mocí to byl jistě zjev zcela pochopitelný. Sám fakt uložení přísahy věrnosti byl nemálo zajímavý po právní stránce. Podle anglických právních představ nebylo totiž třeba tuto přísahu ukládat, protože každý poddaný byl povinen zachovávat věrnost státu bez ohledu na to, zda přísahu vykonal (např. jako úředník) nebo nevykonal.³³⁾ Promítnuto do poměrů kolonie by to znamenalo, že politicky plnoprávní osadníci a úředníci jsou povinni vykonal přísahu, zatímco ostatní osadníci jsou povinni zachovávat věrnost státu i bez formálního vykonání přísahy věrnosti. Věc však nebyla tak jednoduchá. Osadníci byli totiž právně poddanými anglického krále. Jako takoví mu byli povinni zachovávat věrnost, bez ohledu na to, že mu ji výslovně nepřisahali. V důsledku toho by byli museli stát v případě sporu mezi osadou a králem na jeho straně. Aby se tomu předešlo, nařídily koloniální orgány osadníkům pod trestem vyhnání vykonání přísahy věrnosti koloniální vládě, zbavující tím osadníky povinnosti zachovávat věrnost králi v případě konfliktu s ním.³⁴⁾ Toto počínání bylo z hlediska mateřské země sice nezákonné, nicméně z hlediska osady zcela logické a mocensky udržitelné.

Z nařízení výkonné rady o vykonání přísahy věrnosti osadě není jasné, zda se týkalo také nesvobodných dělníků. Nejasnosti vyplývají totiž z výrazu „sojourner“, který může znamenat jak „příchozí“ (jímž byl ovšem i nesvobodný dělník), tak „přechodný obyvatel“, „host“ (jímž by byl nejspíš cizinec). Konečné vyřešení otázky, zda přísahu věrnosti konali také nesvobodní dělníci, je znesnadněno i nedostupností pramenů, které by mohly věc blíže objasnit. Lze však předpokládat, že většina nesvobodných dělníků musela přísahu vykonal vzhledem k tomu, že byla povinna sloužit v milici. Nepřímo je to možno vyvodit z nařízení, upravujícího volbu starších poddůstojníků (sergeant-major) pluků.³⁵⁾ Toto nařízení totiž stanovilo, že volební právo mají mít všichni vycvičení vojáci, a to nejen politicky plnoprávní osadníci, ale také „všichni ostatní, kdož vykonali nebo mají vy-

³¹⁾ Winthrop's Journal, I, str. 122; Barry, History, I, str. 271; Felt (J. B.), Ecclesiastical History of New England, Boston, I, 1855, str. 178; Palfrey, History, I, str. 376–377.

³²⁾ General Lawes, str. 56.

³³⁾ Laws of England. Vyd. Earl of Halsbury aj., Londýn, VI, 1910, str. 342 s odvoláním na Cokeovy Instituce (2, 121).

³⁴⁾ O tom, že osadníci byli rozhodnuti v takovém případě se bránit, svědčí stanovisko zákonodárného shromáždění, zmíněné ve Winthrop's Journal, I, str. 145.

³⁵⁾ General Lawes, str. 39.

konat přísahu věrnosti (vyjma neusazených osob)“. Těmito „neusazenými osobami“ byli vedle cizinců miněni patrně i nesvobodní dělníci. Z toho by pak vyplynulo, že nesvobodní dělníci sice konali přísahu věrnosti jako příslušníci milice, že však z politických důvodů byli zbaveni volebního práva, takže vykonaná přísaha nerozšířila jejich politická práva. Svobodné, politicky neplnoprávné osadníky výkon přísahy naopak opravňoval volit vojenské hodnostáře, jinými slovy, rozšiřoval jejich politická práva.

Jestliže výkon přísahy nezlepšil postavení nesvobodných ani v milici, tím méně se mohl promítnout ze stejných třídních a politických důvodů do jejich právního postavení v občanském životě.

Ukazuje to do jisté míry nařízení o obsazování míst porotců atd.³⁶⁾ I když toto nařízení mluví obecně o „obyvatelích (třeba politicky neplnoprávných), kteří vykonali nebo vykonají přísahu věrnosti vládě“, má na mysli nepochybně jen svobodné, nikoli nesvobodné osadníky. Výkon přísahy měl v tomto případě nesporně politický význam – opravňoval např. zasedat v porotách atd. Pokud by tedy nesvobodní dělníci byli přísahu konali, museli by být buď oprávněni k výkonu těchto práv nebo (jako v případě voleb poddůstojníků) by jich museli být zbaveni. První možnost nepadá v úvahu, protože nesvobodní dělníci byli skutečně vyloučeni ze zasedání v porotách a nemohli hlasovat v městských shromážděních atd. Nařízení nemluví však také o jejich vyloučení. Lze proto předpokládat, že zákonodárce s nimi vůbec nepočítá jako se skupinou lidí, vykonávajících přísahu věrnosti. Výkon vojenské přísahy věrnosti, kterou nesvobodní vykonávali jako příslušníci milic, neměl pro jejich právní a politické postavení v občanském životě žádných důsledků.

Je ovšem třeba říci, že tento výklad se opírá o stav, zachycený „Knihou obecných zákonů a svobod“ z r. 1648. Zda se stejné zásady uplatnily v plné míře už r. 1634, lze těžko s jistotou říci.

Ať však už nesvobodný dělník měl přísahu vykonat či nikoli, byl jistě povinen zachovávat věrnost vládě, jako kdyby přísahu vykonal. Povinnost přísahu vykonat mu ovšem mohla být zvlášť uložena. Toto právo vlády souviselo s myšlenkou svrchovanosti (suverenity) státu nad všemi osobami, usídlenými v jeho hranicích. Nesmíme totiž zapomínat, že osadníci pokládali Massachusetts spíš za samostatný stát se svrchovanými právy, než za kolonii, i když osada se od mateřské země formálně neoddělila. Cítili se vázání anglickými zákony jen v tom případě, že je sami uznali. Z tohoto hlediska museli pochopitelně pokládat každé vynucování přísahy věrnosti ze strany mateřské země za porušení svrchovanosti. A to i v tom případě, když by k přísaze byli donucováni nesvobodní dělníci, kteří byli podle představ osadníků rovněž poddanými kolonie a její vlády. Dáme-li stranou nezákonnost této představy z hlediska anglického právního řádu, vidíme, že se v tomto ohledu čl. 3 vztahoval i na nesvobodné dělníky, které rovněž chránil proti aktům anglického krále či parlamentu.

³⁶⁾ General Lawes, str. 51.

„Zákoník svobod“ chránil osadníky i proti jiným nezákonným zásahům, jako např. proti neoprávněnému donucování k veřejným pracím, službám, atd.

Tuto otázku upravovaly čl. 5 a 6, které stanovily:

„Nikdo nebude nucen k veřejným pracím nebo službám, leč by donucení bylo založeno na nějakém aktu zákonodárného shromáždění a za rozumnou náhradu“ (čl. 5).

„Nikdo nebude osobně donucován k nějakému úřadu, práci, válkám nebo jiné veřejné službě, pokud je vyňat nezbytně a dostatečně pro nějakou přirozenou nebo osobní překážku, jako je nedostatek věku, vysoké stáří, duševní porucha nebo nemohoucnost údů“ (čl. 6).

Zkoumáme-li pozorně tyto články, vidíme, že ve skutečnosti byli všichni osadníci (vyjma osob, uvedených v čl. 6) povinni zúčastnit se zákonně nařízených veřejných prací, služeb atd. A stejně měli být chráněni proti nezákonnému ukládání takové povinnosti. Tato ochrana, která je nepochybně výsledkem politického úsilí osadníků, kteří se bránili proti nadměrnému zatěžování ze strany ústřední moci, měla být zajištěna mimo jiné (podobně jako v případě čl. 3) právě tím, že o těchto povinnostech mělo rozhodovat výhradně zákonodárné shromáždění. Jedině to mohlo zmocnit nižší orgány (včetně výkonné rady) k uložení veřejných prací.

Výjimky z obecné povinnosti, které podléhali v zásadě všichni osadníci, stanovil čl. 6. Není však vyloučeno, že této povinnosti nepodléhaly ještě některé jiné kategorie osob, jako duchovní, úředníci atd. Tak např. nařízením z r. 1634 byli z povinných veřejných prací vyňati výslovně úředníci a duchovní (Magistrates & Officers of Churches and Comon-wealth).³⁷⁾ Důvodem vynětí bylo společenské postavení té které osoby. Z tohoto důvodu nebyli úředníci a duchovní povoláváni k fyzickým pracím toho druhu, jako bylo budování cest, mostů, veřejných budov apod. Některé kategorie byly vyňaty ze služby v milici. Přihlíželo se při tom rovněž ke společenskému postavení a po případě i k povolání. Na druhé straně nelze předpokládat, že by mohli být donucováni k úřadům nesvobodní dělníci, kteří k nim neměli přístup vzhledem ke svému podřízenému sociálnímu postavení.

Povinnost veřejných služeb, prací atd., o nichž se mluví v článku 6, byla spjata se dvěma důležitými podmínkami:

První z nich spočívala v tom, že donucení k této povinnosti se mohlo zakládat jedině na nějakém aktu zákonodárného shromáždění, složeného nejen ze členů vládnoucí skupiny, ale i ze zástupců politicky plnoprávných osadníků a ostatních svobodných osadníků. Prováděním takového aktu byla někdy pověřována města, jindy různé jiné orgány. Ty pak přikazovaly konání veřejných prací nebo služeb v konkrétních případech. Tímto způsobem se postupovalo už ve třicátých letech XVII. století, jak ukazují např. nařízení z let 1634³⁸⁾ a 1636³⁹⁾.

³⁷⁾ General Lawes, str. 9.

³⁸⁾ General Lawes, str. 9.

³⁹⁾ Palfrey, History, I, str. 435.

Další podmínkou bylo poskytnutí přiměřené náhrady. Tato otázka byla řešena tím, že např. za služby (ať řádné či mimořádné) byla poskytována úhrada ve formě přidělů půdy⁴⁰⁾ či prominutí daní na určitou dobu.⁴¹⁾ R. 1634 bylo přiznáno:

1. guvernérovi, jeho zástupci, členům výkonné rady, soudcům, porotcům, členům zákonodárného shromáždění a vojenským zmocněncům právo na úhradu jejich nezbytných výdajů jednotkou, která jejich služeb použila (města, hrabství, kolonie)⁴²⁾ a

2. všem osobám, které se zúčastnily veřejných prací, právo na „mimořádnou odměnu“ (plat, extraordinary wages).⁴³⁾

R. 1638 bylo uloženo městům nést náklady svých úředníků a zástupců během zasedání zákonodárného shromáždění. O rok později pak bylo nařízeno, že k tomu má být použito prostředků, získaných z pokut a peněžitých trestů.⁴⁴⁾

Vydržování duchovních bylo zajištěno mimo jiné už způsobem zakládání nových měst a vesnic.⁴⁵⁾

Mimořádné odměny a slušné nebyly dávány jen účastníkům veřejných prací, úředníkům, duchovním atd., ale také vojínům a důstojníkům.⁴⁶⁾ Kromě slušného byly státem uhrazeny také náklady vojáků o důstojníků, spojené s vojenským tažením. Avšak i tak znamenala vojenská tažení pro vojáky i důstojníky (kteří mimo službu se zaměstnávali zemědělstvím, řemeslem, obchodem atd.) značnou hospodářskou újmu.

Této skutečnosti nemohla čelit dost účinně ani různá opatření na ochranu vojáků, k nimž sáhla některá města, jako např. Dorchester.⁴⁷⁾

Osadníci si toho byli nepochybně dobře vědomi. Pocitující válečná tažení jako tíživou povinnost nejen po stránce osobní, ale i po stránce hospodářské, vyslovili k ní své stanovisko také v „Zákoníku svobod“:

„Nikdo nebude nucen jíti za hranice této osady (v době) útočné války, kterou tato obec nebo některý z našich přátel nebo spojenců dobrovolně podnikne,“ říká se v čl. 7. „Avšak každý se musí zúčastnit takových trestních a obranných válek v náš vlastní prospěch nebo ve prospěch našich přátel a spojenců, které budou podniknuty radou a se souhlasem zákonodárného shromáždění nebo orgánem, k tomu od něho zmocněným.“

Anglickými vzory tohoto ustanovení byly pravděpodobně starší statut Eduarda III. (1, st. 2, 5) z r. 1327 a novější statut Karla I. (16, 28) z r. 1640.

⁴⁰⁾ Osgood, American Colonies, I, str. 484.

⁴¹⁾ Osgood, American Colonies, I, str. 484.

⁴²⁾ General Lawes, str. 9. Tato zásada byla převzata čl. 63 „Zákoníku svobod“.

⁴³⁾ General Lawes, str. 9.

⁴⁴⁾ Osgood, American Colonies, I, str. 485.

⁴⁵⁾ Eggleston (M.), The Land System of the New England Colonies. John Hopkins University Studies in Historical and Political Science, 4. série, Baltimore, 1886, XI–XII, str. 35/578.

⁴⁶⁾ Osgood, American Colonies, I, str. 484.

⁴⁷⁾ Weeden (W. B.), Economic and Social History of New England 1620–1789, I, Boston, 1890, str. 82.

Podle prvního z nich nesměly být donucovány k účasti ve válce osoby, kterým povinnost vojenské služby nebyla uložena už na základě jejich držby (především rytířské). Podle statutu z r. 1640 (Karel I., 16, 28) nesměli být angličtí poddaní „násilně odváděni nebo nuceni“ (to be impressed or compelled) sloužit za hranicemi země ve válkách jako vojáci,“ leč v případě nutnosti za nenadálého příchodu cizích nepřátel do království nebo leč by byli jinak vázáni držbou svých pozemků nebo statků“ (except in case of necessitie of the sudden comming in of a strange enemies into the Kingdome or except they be otherwise bound by the tenure of their lands or possessions).

Z těchto statutů je zřejmé, že v Anglii se rozlišovalo mezi tažením za hranice (zpravidla s útočnými úmysly) a válkou obrannou, odrážející nepřátelský vpád. V prvním případě byli vázáni podle feudálních představ (byť i ne zcela neomezeně) královští leníci, ve druhém případě (při naléhavé obraně země) i ostatní angličtí poddaní. Násilné odvody v takovém případě nebyly pokládány za nezákonné. Nezákonnými se staly podle těchto statutů jen tehdy, mělo-li být vojáků násilně odvedených použito pro službu za hranicemi.

Massachusettsští zákonodárci vycházeli v čl. 7 rovněž z dělení válek na útočné a obranné, uplatňující při tom spíš hledisko strategické než taktické. Není jisté bez zajímavosti, že na roveň obranným válkám se stavěly války trestní, namířené proti Indiánům. Tyto války, jejichž záminkou se stalo zpravidla „nepřátelské“ počínání či úmysly Indiánů, byly většinou v praxi válkami útočnými, směřujícími k vyhnání domorodců a jejich vyhlazení. Není vyloučeno, že právě v této souvislosti se mluví v čl. 91 „Zákoníku svobod“ také o spravedlivých válkách, v nichž mohli být vzati „zákonní zajatci“ (Indiáni), které pak bylo možno prodat do otroctví, jak tomu bylo v případě některých zajatých Pequotů r. 1637.⁴⁸⁾

Válek tohoto druhu (ať obranných nebo trestních) se museli zřejmě zúčastnit jak svobodní, tak nesvobodní (vyjma osob, vyňatých z této povinnosti příslušnými právními předpisy). Na druhé straně lze předpokládat, že také obojí byli čl. 7 chráněni před donucováním k účasti na válečných taženích za hranice, už proto, že donucení, které by postihlo jen nesvobodné, nebylo dost dobře možné z třídních a politických důvodů a konec konců, přihlédneme-li k hospodářským zájmům pánů, i z důvodů ekonomických.

Dalším ustanovením, zabráňujícím nezákonným zásahům do práv osadníků, byl čl. 17, který zaručoval osadníkům právo svobodně se vystěhovat.

Tento článek, vložený do zákoníku s největší pravděpodobností pod dojmem sporu, k němuž došlo r. 1634 v zákonodárném shromáždění, když část členů výkonné rady a zástupců se postavila proti odchodu skupiny osadníků do Connecticutu, stanovil:

„Každý, kdo spadá pod tuto pravomoc, má právo bez ohledu na jakoukoli

⁴⁸⁾ Winthrop's Journal, I, str. 227–228.

civilní moc se vystěhovat sám a se svou rodinou podle svého přání pod podmínkou, že tu není žádné opačné zákonné překážky.“

Z čl. 17 vyplývá podle mého mínění několik skutečností:

Předně, že právo vystěhovat se nebylo ani podle tohoto článku pojmově neomezené, neboť se mohlo uplatnit jen za předpokladu, že zde nebylo zákonné překážky, čili, za předpokladu, že orgány kolonie nerozhodly jinak. V každém případě osadníkovo právo vystěhovat se záviselo na vůli koloniálních orgánů.

Dále se dá usuzovat, že čl. 17 se týkal přes svou všeobecnou formulaci jen svobodných. Nesvobodný nemohl totiž svého pána opustit bez jeho souhlasu. Jeho vystěhování záviselo nejen na rozhodnutí úřadů, ale také na vůli pána. Služebník se tudíž nemohl svobodně vystěhovat. Samozřejmě je třeba dodat, že toto omezení pominulo ve chvíli, kdy skončila lhůta nesvobodné práce a nesvobodný dělník se stal svobodným.

A konečně, přihlédneme-li k politickým pohnutkám, které vedly k přijetí tohoto článku, vidíme, že jeho skutečným smyslem nebylo ani tak zaručit právo na svobodné vystěhování se jednotlivcům, jako spíš celým skupinám osadníků, jak tomu bylo právě v souvislosti s odchodem většího počtu massachusettských osadníků do Connecticutu.

Čl. 17 je podle mého mínění posledním ustanovením ze skupiny článků, chránících osobnost osadníků, jejich čest, svobodu atd. Další skupinu tvoří články, věnované ochraně jejich majetku.

Nejdůležitějším z nich byl čl. 8, který stanovil:

„Nikomu nebude odnímán dobytek nebo majetek jakéhokoli druhu pro veřejný užitek nebo službu, leč by to bylo na základě zmocnění, založeného na nějakém aktu zákonodárného shromáždění, (a) aniž by to bylo bez poskytnutí odpovídajících cen a nájemného obvyklé výše v zemi. Jestliže tento dobytek nebo majetek bude zničen nebo utrpí škodu při takové službě, bude vlastník dostatečně odškodněn.“

Toto ustanovení bylo pravděpodobně ovlivněno zásadami čl. 28, 30, 31 Velké listiny svobod, které zakazovaly královským úředníkům a vykonavatelům:

1. odejmout cizí „obilí nebo jiný movitý majetek bez náležitého zaplacení“ (čl. 28),

2. najmout „koně nebo vozy nějaké svobodné osoby k ukládání (vozové, příprážní) povinnosti“ bez vlastníkova souhlasu (čl. 30) a

3. zabírat „cizí les“ (a dříví) na hrady nebo na jinou naši (tj. — královu — S. B.) činnost“ bez souhlasu vlastníka (čl. 31).

K omezení vlastnickových práv ve veřejném zájmu mohlo tedy dojít podle Velké listiny svobod jen s jeho souhlasem a za náhradu.

Čl. 8 „Zákoníku svobod“ předpokládá rovněž obecný zájem slovy „pro veřejný užitek nebo službu“. Z tohoto důvodu mohlo dojít buď k odnětí vlastnictví věci nebo k omezení vlastnickových práv. V čl. 8 se totiž mluví o „poskytnutí odpovídajících cen a nájemného“, čímž se zřejmě připouští obě možnosti. Vedle nájemného — při nuceném nájmu věci — sliboval čl. 8 vlastníkovi také dostatečné odškodnění v případě, že „dobytek nebo

majetek bude zničen nebo utrpí škodu při takové službě“. Zásada, že vlastníkovi má být poskytnuta přiměřená náhrada je formulována — na rozdíl od čl. 30 a 31 Velké listiny svobod — výslovně.

Není jisté bez zajímavosti, že čl. 8 nevyžaduje formálního souhlasu vlastníka k vyvlastnění nebo nájmu věci či dobytčete, zatím co Velká listina svobod v citovaných ustanoveních (hlavně v čl. 30 a 31) jej výslovně požaduje. Tento rozdíl vyplynul ze skutečnosti, že „Zákoník svobod“ vyjadřuje myšlenku nadřazenosti veřejného zájmu nad soukromým, kdežto ve Velké listině se prohlašuje za rozhodující vůle vlastníka, nikoli královského orgánu.

K vyvlastnění či nucenému nájmu mohlo dojít jen na základě zákona.

Touto myšlenkou navazuje čl. 8 na čl. 1, v němž se říká, že „nikomu nebudou odňaty movitosti nebo nemovitosti... leč na základě některého výslovného zákona, který by to dovolil, byl ustanoven zákonodárným shromážděním a dostatečně zveřejněn“.

Oba články tedy souhlasně prohlašují, že k vyvlastnění majetku či k nucenému nájmu může dojít jen na základě zákona.

Tuto podmínku formulovaly už v minulosti Velká listina svobod a po ní statuty Eduarda III., v XVII. století ji potvrdila Prosba o právo. Tak např. v čl. 39 Velké listiny svobod se zdůrazňuje: „Nechť žádný svobodný člověk není... vypuzen z držby... leda podle zákona země.“ Statutem Eduarda III. (5, 9) z r. 1331, chránícím svobodu a život králových poddaných, bylo stanoveno, že ani jejich „pozemky, nemovitosti, svršky ani movitý majetek (nebudou) dány do královských rukou proti ustanovení Velké listiny svobod a zákonu země“ (lands, tenements, goods, nor chattels seised into the king's hands against the form of the Great Charter, and the law of the land). Výraz „podle zákona země“ nebo „proti... zákonu země“, užitý ve Velké listině svobod a ve statutu z r. 1331, neznamená, že v Anglii musel nutně existovat nějaký zvláštní předpis, nějaký zvláštní zákon o vyvlastnění. Výrazem „podle zákona země“ se rozumělo „v řádném soudním řízení“ či „náležitým postupem práva“. Tento výklad zmíněného slovního obratu, použitého v čl. 39 Velké listiny svobod, podal už v XVII. století slavný anglický právník C o k e. Mohl se přitom opřít mimo jiné i o další statut Eduarda III. (28, 3) z r. 1354, kde se používá přesnějšího vyjadřování, když se stanoví, že „nikdo... nebude zbaven půdy nebo nemovitosti“ jinak, než „náležitým postupem práva“ (by due process of law).

Čl. 8 „Zákoníku svobod“ předpokládá rovněž, že k vyvlastnění dojde — řečeno slovy statutu z r. 1354 (Eduard III., 28, 3) — „náležitým postupem práva“, tj. v řízení, které mělo ovšem probíhat „na základě zmocnění, založeného na nějakém aktu zákonodárného shromáždění“. Jinými slovy, mohlo k němu dojít jen na základě zákona, jak jsme to už zdůraznili výše.

Vycházíme-li z těchto skutečností, vidíme, že se čl. 8 svým pojetím vyvlastnění blíží do jisté míry pozdějším buržoasním normám o vyvlastnění. I když z pochopitelných důvodů nedosahuje ještě jejich přesnosti, přece jen vychází už v polovině XVII. století ze stejných zásad, které byly později tak jasně a přesně vyjádřeny v čl. 17 francouzského Prohlášení

práv člověka a občana z r. 1789.⁴⁹⁾ Čl. 8 „Zákoníku svobod“ totiž předpokládá, stejně jako čl. 17 Prohlášení práv člověka a občana, podřízení zájmů jednotlivce zájmům celku, neboť podle obou ustanovení mohla být věc vlastníku odňata, vyžadoval-li to veřejný zájem, uvedený v zákoně. V obou případech mohlo být vyvlastnění provedeno jen za přiměřenou náhradu. Zda se tato náhrada měla poskytovat předem či dodatečně, není z čl. 8 jednoznačně jasné.

Článek 8 chránil nepochybně také vlastnictví nesvobodných dělníků, neboť ani toto, ani žádné jiné ustanovení zákoníku nezbavilo jejich majetek právní ochrany. Právní řád osady respektoval — jak uvidíme později — vlastnické právo nesvobodných dělníků dokonce i proti jejich pánům, kteří mohli získat věc svého služebníka proti jeho vůli teoreticky jen na základě soudního řízení.

Kromě čl. 8 je třeba zmínit se ještě o dalších úvodních ustanoveních zákoníku, která sledovala více méně týž cíl, tj. ochranu soukromého vlastnictví. Vedle výše zmíněného čl. 1 to byly zejména čl. 10, 11, 13, 16 a do jisté míry i čl. 9.

Článkem 10 byl právně zabezpečen rozvoj buržoasního soukromého vlastnictví k půdě, kterou mohl napříště vlastník v mezích právního řádu svobodně nakládat.⁵⁰⁾ Vlastníci půdy jím byli chráněni proti možnému vymáhání různých feudálních povinností a břemen se strany krále tím, že tato feudální práva zrušil. Článek se vztahoval bezpochyb na veškerou půdu, tedy i na půdu nesvobodných dělníků, pokud ovšem nějakou měli (takové případy mohly nastat jistě jen ve zcela ojedinělých případech).

Čl. 11 zaručoval vlastníkům půdy právo nakládat svobodně svými pozemky a nemovitostmi jak za života, tak na případ smrti, a to dokonce i tehdy, když byli vyobcováni z církve a odsouzeni. Právo vlastníků půdy nebylo ovšem neomezené. Mohlo být omezeno z důvodů veřejného zájmu. Nesvobodní dělníci — pokud měli půdu a nemovitosti — byli pravděpodobně omezeni v nakládání půdou a nemovitostmi po dobu své služby i souhlasem svého pána.

V souvislosti s čl. 11 je třeba zmínit se ještě o čl. 14, který stanovil, že vdané ženy, nezletilci a osoby duševně choré mohou své pozemky a jiný nemovitý majetek zcizit atd. jen se souhlasem zákonodárného shromáždění. Stalo se tak v důsledku toho, že právní řád nepřiznával těmto osobám plnou právní způsobilost.

Další ustanovení, čl. 13, chránil majetek a důchody osadníků v cizině před zdaněním v kolonii. Stanovil totiž v zásadě, že orgány kolonie nemohou takový majetek zdanit. Massachusettsští zákonodárci právem předpokládali, že tento majetek (zejména půda) bude zdaněn v té které zemi. Tomu nemohli a jistě ani nechtěli zabránit. Stavěli se však proti tomu, aby vlastník platil dvojí daň.

⁴⁹⁾ Balík a kolektiv, Texty III., str. 91.

⁵⁰⁾ Blíže o této otázce srv. Balík, Některá významná ustanovení massachusettského „Zákoníku svobod“, str. 265n.

Čl. 13 se vztahoval nepohybně jak na svobodné, tak na nesvobodné, pokud ovšem měli nějaký majetek či důchody v cizině. Lze předpokládat, že takových případů bylo málo, i když je nemůžeme vyloučit. Na druhé straně lze mít pochybnosti o praktické ceně tohoto článku, který se mohl vztahovat jen na minimální počet případů. Přesto byla jeho hlavní myšlenka převzata do „Knihy obecných zákonů a svobod“ z r. 1648. I v tomto vydání massachusettských zákonů se stanoví, že pozemky v Anglii nemají být zdaňovány.⁵¹⁾ Kromě toho bylo v „Knize obecných zákonů a svobod“ stanoveno ještě, že půda má být zdaněna tam, kde leží.⁵²⁾

Ochranu soukromého vlastnictví skýtal i čl. 16, upravující právo rybolovu a lovu ptáků. Toto právo, poskytnuté výslovně jen majitelům (držitelům) domů, bránilo nepřímo jiným vstupovat na cizí pozemky bez souhlasu majitele.

Čl. 9 chránil vlastnické právo vynálezce k jeho vynálezu.⁵³⁾ Ochrana byla poskytována jen dočasně formou výlučného práva vyrábět vynalezenou věc a po případě ji také prodávat. Všem ostatním lidem byly výroba a prodej po stanovenou dobu zakázány. Mohlo být uvedené právo uděleno i nesvobodnému dělníku? Domnívám se, že to teoreticky bylo možné, i když v praxi se takové případy mohly stát jen zcela výjimečně. Pokud vůbec takový případ nastal, mohl právní řád zaručit nesvobodnému dělníku plnější ochranu jen ve vztahu k ostatním osadníkům, nikoli k dělníkovu pánu, protože mezi dělníkem a jeho pánem existoval vztah závislosti a podřízenosti. Nesvobodný dělník potřeboval k tomu, aby mohl pracovat pro sebe, tj. výlučně vyrábět a prodávat vynalezenou věc ve svém vlastním zájmu, pánovo svolení. Od něho také patrně musel získat potřebné prostředky k výrobě. V důsledku toho se nesvobodný dělník stal na pánovi ještě závislejší. Není třeba jistě zvlášť zdůrazňovat, že tato okolnost poskytla objektivně pánovi i větší možnost k vykořisťování nesvobodného dělníka, takže nakonec by se byl vynález obrátil proti vynálezci. Této hrozbě mohl nesvobodný dělník čelit v zásadě jen jediným způsobem, a to zamlčením svého vynálezu po dobu svého nesvobodného postavení.

Základní lidská práva, obsažená v úvodních článcích „Zákoníku svobod“, byla výsledkem politického zápasu mezi masami osadníků a vládou „aristokratickou“ skupinou. Byla ovlivněna ekonomickými, sociálními a politickými poměry v osadě, vztahy mezi kolonií a mateřskou zemí, i revolucí, probíhající v Anglii.

Úvodní články, obsahující tato základní lidská práva, se přibližují ve své většině podobným ustanovením anglických listin svobod a statutů. Massachusettští zákonodárci však těmto zásadám vtiskli nový politický a třídní

⁵¹⁾ General Lawes, str. 11.

⁵²⁾ General Lawes, str. 10.

⁵³⁾ Blíže k této otázce srv. Balík, Některá významná ustanovení massachusettského „Zákoníku svobod“, str. 267n, nebo též, Etude de quelques aspects juridiques des monopoles en Angleterre et au Massachusetts du XVIe au XVIIe siècle. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 3/1967, str. 291n.

obsah, daný odlišnými historickými podmínkami. Zatím co převážná část anglických pramenů usilovala o upevnění feudálních pořádků, směřovaly úvodní články „Zákoníku svobod“ o základních lidských právech k rozvoji a upevnění společnosti jiného historického typu, společnosti buržoasní.

Třídně omezené poskytnutí základních lidských práv nesvobodným dělníkům nesetřelo pochopitelně sociální a politické rozdíly mezi nimi a svobodnými. Tyto rozdíly trvaly i nadále a sehrály svou zápornou úlohu právě při uplatňování těchto práv nesvobodnými dělníky.

IV. PRÁVNÍ POSTAVENÍ SVOBODNÝCH OSADNÍKŮ

Jak jsme řekli výše, dělili se svobodní osadníci na osadníky politicky plnoprávné a na osadníky politicky neplnoprávné.

Obojí byli osobně svobodní, měli stejnou způsobilost k právům, právním povinnostem a k právním úkonům ve smyslu občanskoprávním a požívali základních lidských práv.

Politická práva přiznával právní řád po určitou dobu jen osadníkům politicky plnoprávným, tvořícím pouhý zlomek obyvatelstva. Jedině oni byli plnoprávními občany kolonie.

Anglickým výrazem „freemen“, kterým se politicky plnoprávní osadníci označovali, se původně, podle královské výsadní listiny z r. 1629, označovali také členové Massachusettské společnosti, která měla organizovat osídlování kolonie. Později, když kolonie přesídlila do Ameriky, nabývá výraz „freemen“ nového, specifického významu politického, protože se vztahuje na politicky plnoprávné osadníky.

Počet těchto politicky plnoprávných osadníků byl v prvních letech nepatrný. Avšak už během třicátých let XVII. století začal rychle vzrůstat a to v souvislosti s politickým bojem mezi vládoucí skupinou a osadníky, kteří si zvětšení počtu politicky plnoprávných osadníků více méně vynutili.

Přijetí za politicky plnoprávního osadníka nebylo zprvu spojováno se žádnými zvláštními podmínkami. Podle královské výsadní listiny se jím mohl stát každý, koho orgány a členové společnosti pokládali za vhodného, ovšem za předpokladu, že i dotýčný s tím souhlasil.⁵⁴⁾

Avšak už po r. 1631 byl přijat zákon, podle něhož se mohl stát politicky plnoprávným osadníkem jen člen některé z církví v osadě.⁵⁵⁾ Touto podmínkou, prosáženou z politických důvodů vládoucí skupinou, byla prakticky naprostá většina dospělých mužů⁵⁶⁾ zbavena možnosti stát se politicky plnoprávními osadníky.

Práva politicky plnoprávných osadníků byla vymezena už královskou výsadní listinou z r. 1629. Podle ní jim příslušelo aktivní a pasivní volební právo, byli oprávněni společně s guvernérem (místoguvernérem)

⁵⁴⁾ Poore, *Federal and State Constitutions*, I, str. 937.

⁵⁵⁾ Srv. Bishop (C.F.), *History of Elections in the American Colonies. Studies in History, Economics and Public Law*, III, New York, 1893, str. 56.

⁵⁶⁾ Ženy, i když byly členkami církví, se nemohly stát politicky plnoprávními.

a výkonnou radou vydávat nejrůznější předpisy, ustanovovat úředníky kolonie, atd. V letech 1630–1631 byla však tato práva politicky plnoprávných osadníků vládnoucí skupinou nezákonně omezována.

Politicky plnoprávní osadníci se však s tímto protiprávním postupem nesmířili a v následujících letech svedli s vládnoucí skupinou boj o obnovení svých práv.

Tento zápas byl v celku úspěšný, jak je patrné ze „Zákoníku svobod“, který v titulu „Práva, týkající se zvláště politicky plnoprávných osadníků“ (čl. 58–73) zaručuje politicky plnoprávným osadníkům řadu politických práv.

Především jim bylo přiznáno čl. 62, 67, 68 a 74 aktivní a pasivní volební právo. Na základě těchto článků mohli politicky plnoprávní osadníci volit:

1. všechny vyšší úředníky kolonie (čl. 67),
2. zástupce (Deputies), vysílané do zákonodárného shromáždění (čl. 62, 68) a
3. členy městské správy (Selectmen) v tom kterém městě (čl. 74).

Vyššími úředníky kolonie byli podle čl. 67 guvernér, jeho zástupce (místoguvernér), členové výkonné rady, pokladník osady, velitel ozbrojených sil kolonie, admirál atd. Tito úředníci, vybíraní výlučně z řad politicky plnoprávných osadníků, měli být voleni každoročně na tzv. volebním shromáždění (Court of Election) všemi politicky plnoprávními osadníky. Zprvu každý z politicky plnoprávných osadníků musel volit osobně, později mohl volit prostřednictvím zplnomocněných zástupců (by proxy). Aktivní a pasivní volební právo měli podle čl. 67 jen politicky plnoprávní osadníci. Ostatní svobodní osadníci bez plných politických práv a nesvobodní dělníci (služebníci) volební právo neměli.

Zkoumáme-li blíže úpravu volebního práva podle čl. 67, vidíme, že nepřinesla po právní stránce nic nového, protože zákonodárci jen převzali starší úpravu z r. 1634, kdy politicky plnoprávní osadníci dosáhli plného obnovení volebního práva. S tohoto hlediska je třeba čl. 67 „Zákoníku svobod“ hodnotit především jako ustanovení, které znovu potvrdilo výsledky zápasu mezi politicky plnoprávními osadníky a vládnoucí skupinou osady.

Podobně tomu bylo i v případě práva politicky plnoprávných osadníků volit a vysílat své zástupce do zákonodárného shromáždění.

Volba zástupců byla upravena už zákonem z r. 1634. Podle něho měli právo volit a vysílat své zástupce do zákonodárného shromáždění jen politicky plnoprávní osadníci. Počet zástupců, kteří směli být vybíráni jen z jejich řad,⁵⁷⁾ byl upraven zákony z let 1636 a 1638.⁵⁸⁾

Zástupci, vysílaní do zákonodárného shromáždění, měli mít „plnou moc a hlasy všech řečených politicky plnoprávných osadníků, poskytnuté jim k vypracování a ustanovení zákonů, přidělování pozemků a k jednání ve

⁵⁷⁾ Zvolení politicky neplnoprávního osadníka a jeho vyslání do zákonodárného shromáždění bylo trestné. Srv. Felt, *Ecclesiastical History*, I, str. 256.

⁵⁸⁾ General Lawes, str. 17.

všech ostatních záležitostech státu, kde tak politicky plnoprávní osadníci mohou činit“.⁵⁹⁾ Tímto ustanovením vyslovil zákon z r. 1634 v podstatě pokrokovou, byť i třídně a politicky omezenou myšlenku svrchovanosti celku politicky plnoprávných osadníků, tj. lidu v politickém slova smyslu, od něhož měli zástupci odvozovat svou moc.

Čl. 62 a 68 „Zákoníku svobod“ navazují rovněž na předchozí úpravu. Oba potvrzovaly především výslovně aktivní a pasivní volební právo politicky plnoprávných osadníků. Vůbec se nezabývaly počtem vysílaných zástupců, který ponechaly mlčky beze změny. Stejně jako dříve nevolili toho kterého zástupce politicky plnoprávní osadníci celé kolonie, nýbrž jen plnoprávní osadníci určitého volebního obvodu (hrabství, města). Ostatní osadníci, ať už politicky neplnoprávní svobodní osadníci nebo nesvobodní dělníci byli i v tomto případě zbaveni volebního práva, které tak zůstalo vyhrazeno jen poměrně nevelkému počtu osob.

Stejně nedemokratický byl i čl. 74, který upravoval volby členů městské rady (radních). I v tomto případě bylo aktivní a pasivní volební právo vyhrazeno pouze politicky plnoprávným osadníkům.

Tento stav trval až do r. 1647, kdy byl pod dojmem rostoucí nespokojenosti svobodných, politicky neplnoprávných osadníků⁶⁰⁾ přijat zákon, podle něhož politicky neplnoprávní osadníci

1. se mohli stát porotci a
2. mohli být voleni za členy městských rad a jako takoví rozhodovat o městských záležitostech.

Podmínkou uskutečnění těchto práv bylo vykonání přísahy věrnosti vládě a dosažení 21 let věku.

Zákon z r. 1647 byl nepochybně úspěchem svobodných, politicky neplnoprávných osadníků. Až dosud mohli — i podle čl. 50 „Zákoníku svobod“ — volit porotce jen politicky plnoprávní osadníci. Zákon však zůstává třídně omezeným v tom směru, že — stejně jako „Zákoník svobod“ — nepočítá s nesvobodnými dělníky.

Tato omezenost a neochota zrovnoprávnit nesvobodné dělníky politicky se projevila např. i v otázce voleb poddůstojníků milice. Ani v tomto případě nesvobodní dělníci nenabyli aktivního a pasivního volebního práva, ačkoli museli nést, stejně jako svobodní, plně tíži vojenské služby. A tak zůstávají pohříchu massachusettsští zákonodárci plně „na výši doby“, stejně jako angličtí levelleri, kteří zaujali obdobné stanovisko.⁶¹⁾

„Zákoník svobod“ nedal politicky plnoprávným osadníkům jen právo volit nejvyšší úředníky osady. Čl. 67 jim poskytoval také právo tyto úředníky odvolávat během jejich funkčního období za předpokladu, že „budou uvedeny a prozkoumány pravé příčiny“. Pokud funkční období

⁵⁹⁾ General Lawes, str. 16–17.

⁶⁰⁾ Jedním z projevů nespokojenosti bylo např. i podání petice dr. Childa a druhů. Srv. Winthrop's Journal, II, str. 289n.

⁶¹⁾ Wolfe (D. M.), Leveller Manifestoes of the Puritan Revolution, New York, 1944, str. 402, 403.

úředníků skončilo a dotyčný úředník se ucházel znovu o úřad, mohli ho politicky plnoprávní osadníci odmítnout odevzdáním záporného hlasu.

Zásada odvolatelnosti nebyla v „Zákoníku svobod“ nikterak původní. Předlohami v tomto případě byly zákoníku jednak královská výsadní listina z r. 1629, jednak zákon z r. 1631, který na chartu navazoval. Právo politicky plnoprávných osadníků odvolat i nejvyšší úředníky se patrně mělo stát významným nástrojem politicky plnoprávných osadníků v jejich boji s vládnoucí skupinou. Domnívám se, že se jím nestala. Vládnoucí skupina mu mohla předejít nejen díky svému vlivu, ale i díky tomu, že zákonodárné shromáždění, které mohlo podle čl. 67 během funkčního období úředníky odvolat, se skládalo nejen ze zástupců politicky plnoprávných osadníků, ale i ze zástupců vládnoucí skupiny, kteří mohli návrh vetovat. Následkem toho se uvedené právo stalo ilusorním.

Politicky plnoprávní osadníci měli rozhodující úlohu v massachusettských městech. Čl. 66 jim bylo zaručeno právo usnášet se na opatřeních, týkajících se nejrůznějších městských záležitostí, včetně městské pokladny (čl. 78), svobodného rybolovu a lovu ptáků (čl. 16) atd. Politicky neplnoprávní osadníci získali právo spolurozhodovat o městských záležitostech teprve r. 1647.

Podle čl. 85 měli politicky plnoprávní osadníci právo poskytovat dočasné útočiště (asyl) nesvobodným dělníkům. Ani toto právo, které mělo chránit nesvobodné dělníky před „tyranstvím a krutostí“ pánů, nepříslušelo nesvobodníkům.

Vycházíme-li z těchto skutečností, vidíme, že právní postavení obou zmíněných vrstev svobodného obyvatelstva, stejné v podstatě co do právní způsobilosti ve smyslu občanskoprávním a co do přiznaných základních lidských práv, se lišilo značně co do politických práv, která právní řád poskytoval zpočátku jen politicky plnoprávným osadníkům.

K určitému setření politických rozdílů mezi osadníky politicky plnoprávními a osadníky politicky neplnoprávními došlo teprve kolem r. 1647 přiznáním některých politických práv osadníkům politicky neplnoprávným.

V. PRÁVNÍ POSTAVENÍ NESVOBODNÝCH DĚLNÍKŮ A OTROKŮ

Právní postavení dalších skupin obyvatel osady, tj. nesvobodných dělníků a posléze černých otroků je jednou z nejzajímavějších otázek v právních dějinách Massachusetts i ostatních osad v koloniálním období.

Její zkoumání je tím důležitější, že podle odhadu jedna polovina bílých přistěhovalců v koloniálním období byli nesvobodní dělníci.⁶²⁾ Početní poměr svobodných a nesvobodných byl ovšem v různých osadách různý. Poměrně málo bylo — díky odlišným hospodářským podmínkám — nesvobodných právě v novoanglických osadách včetně Massachusetts. Avšak i tam sehráli zejména nesvobodní dělníci svou důležitou historickou úlohu.

Nesvobodní dělníci či doslovně služebníci (servants) pocházeli, jak už jsme řekli výše, převážně z řad městské a venkovské chudiny v Anglii nebo v jiných evropských zemích.

Obecně vzato, mohli se tito lidé stát nesvobodnými dělníky různým způsobem.⁶³⁾

Nejčastěji tak, že uzavřeli písemnou smlouvu (indenture), podle níž se zavázali pracovat po určitou dobu jako nesvobodní dělníci pro svého pána, který naopak se zavazoval mezi jiným, že jim zaplatí cestu do Ameriky. Nesvobodní dělníci, vázaní smlouvou, se nazývali smluvní služebníci (indentured servants).

V mnoha případech však písemná smlouva nebyla uzavřena. Přistěhovalec se jen ústně dohodl s majitelem či kapitánem lodi, plující do Ameriky, o přepravě přes oceán pod podmínkou, že přepravné zaplatí nějaký příbuzný, přítel, známý atd. Za tím účelem měla být dána přistěhovanci možnost ve stanovené lhůtě vyhledat osobu, která by byla ochotna cestovné zaplatit. V praxi se ovšem taková osoba zpravidla nenašla nebo ani najít nemohla, protože přistěhovanci nebyli pro jistotu puštěni na pevninu. V důsledku toho pak měl kapitán či majitel lodi právo prodat přistěhovance jako nesvobodného dělníka kterémukoli zájemci. Tito nesvobodní dělníci se nazývali anglicky „redemptioners“, což znamená v podstatě služebník, odpracovávající přepravné či služebník za přepravné.

Nesvobodnými dělníky se stávaly nezřídka také osoby, odsouzené anglickými soudy k těžkým trestům pro nevelký trestný čin nebo pro potulku, žebrotu či nezaměstnanost na základě tzv. krvavých zákonů. Tito odsouzení mohli však získat milost pod podmínkou, že odjedou do kolonií a tam budou pracovat po určitou dobu jako nesvobodní dělníci. Tuto možnost předpokládala celá řada zákonů, vydaných v Anglii za restaurace. Počítá s ní i „Habeas Corpus Act“ (Karel II., 31, 2) z r. 1679 ve svém článku XIV.⁶⁴⁾ Volba mezi výkonem trestu a žádostí o milost a přesídlení do Ameriky byla však dobrovolná, neboť odsouzenec mohl, ale také nemusel a udělení milosti požádat. Soudy samy nemohly uložit přesídlení za moře jako trest, neboť by to bylo odporovalo mimo jiné právě tomuto zákonu, jehož smyslem bylo zabezpečení svobody poddaných a zabránit jejich uvěznění za mořem, čili deportaci do kolonií.⁶⁵⁾ Tohoto práva nabyly soudy teprve r. 1717 statutem Jiřího I. (4, 11). Nesvobodné dělníky tohoto druhu lze označit jako nesvobodné dělníky-trestance (convict servants). Přezdívalo se jim také „Sedmiletí poutníci Jeho Veličenstva“

⁶²⁾ Faulkner, American Economic History, str. 72; Foner, Dějiny dělnického hnutí, str. 24.

⁶³⁾ Farnam (H. W.), Chapters in History of Social Legislation in the United States to 1860. Vyd. C. Day, Washington, 1938, str. 62; Faulkner, American Economic History, str. 69n; Foner, Dějiny dělnického hnutí, str. 25n. Podrobně a přehledně zpracovává tuto otázku Morris (R. B.), Government and Labor in Early America, New York, 1947.

⁶⁴⁾ K anglickému znění a českému překladu zákona srv. Balík a kolektiv, Texty III, str. 115.

⁶⁵⁾ Plyne to ostatně již z označení zákona „Act for the better securing of the Liberty of the Subject, and for Prevention of Imprisonment beyond the Seas“.

(His Majesty's Seven Year Passengers) nebo „Sedmiletí služebníci“ (Seven Years Servants).⁶⁶⁾

Od těchto nesvobodných dělníků-trestanců, vyvezených větším dílem do Virginie, menším dílem do Západní Indie, je nutno rozlišovat nesvobodné dělníky trestance, odsouzené přímo v koloniích. V tomto případě šlo o osadníky, kteří byli pro nějaký trestný čin odsouzeni koloniálním soudem k nucené práci jako nesvobodní dělníci. K prvním případům tohoto druhu došlo v Massachusetts ve třicátých letech XVII. století.⁶⁷⁾

Vedle uvedených osob se nesvobodnými dělníky stávaly také různé osoby (zejména děti a mladiství), lstí a násilím odvláčené do osad a tam prodané různými profesionálními verbíři a obchodníky s lidmi (kidnappers či kidnabbers), jejichž činnost je jednou z nejhanebnějších stránek v dějinách kolonialismu, a to nejen anglického, ale také holandského, francouzského atd.⁶⁸⁾. Je sice pravda, že anglické úřady stíhaly odvlékání osob, avšak činily tak patrně až na výjimky spíš jen formálně, protože se nepodařilo tuto zločinnost potlačit. Rovněž koloniální soudy se zabývaly žalobami odvláčených osob. Podle Morris⁶⁹⁾ se takové žaloby projednávaly nejdříve v Nové Anglii.

Nesvobodnými dělníky se stávali také insolventní dlužníci. Institut nesvobodných dělníků pro dluhy či dlužníků nesvobodných dělníků měl svého prastarého předchůdce už ve starověkém dlužním otroctví. Na rozdíl od anglického práva, které stíhalo dlužníka vězením, znalo massachusettské právo jak odsouzení k nucené práci pro věřitele, tak vězení pro dluhy, což je patrné z čl. 33 „Zákoníku svobod“. Případ odsouzení dlužníka k nucené práci byl v Massachusetts zaznamenán už r. 1634 či 1635, kdy jeden osadník byl odsouzen pracovat jako nesvobodný dělník pro svého věřitele až do odpracování dluhu.⁷⁰⁾ Případ tohoto druhu nebyl ani v Massachusetts, ani v ostatních osadách ojedinělý.⁷¹⁾

Posledním, nemálo důležitým zdrojem nesvobodné práce bílých bylo učení, spojené nezřídka s dětskou prací. Učení se týkalo jen nezletilých (dětí a mladistvých), neboť bylo omezeno věkovou hranicí 21 let u hochů a 18 let u dívek. Dále se lišilo také svým účelem, totiž vyučit učedníka určitému řemeslu. Učedníky se mohli stát jak chlapi, tak dívky, buď se souhlasem rodičů nebo poručníka (učební poměr dobrovolný), nebo, šlo-li o děti chudších, sirotky nebo nemanželské děti, úředních orgánů (učební poměr nucený). Obě formy učebního poměru se od sebe do jisté míry odlišovaly. Předně tím, že dobrovolný učební poměr byl vázán na souhlas rodičů, vyjádřený písemnou smlouvou (projev vůle učedníkovy nemusel být ve smlouvě obsažen), uzavřenou mezi učedníkem a jeho rodiči nebo poručníkem na jedné straně a mistrem na druhé straně, zatím co k učeb-

⁶⁶⁾ Morris, Government, str. 325.

⁶⁷⁾ Morris, Government, str. 346.

⁶⁸⁾ Srv. Marx, Kapitál, I, str. 792.

⁶⁹⁾ Morris, Government, str. 341.

⁷⁰⁾ Morris, Government, str. 356–357.

⁷¹⁾ Morris, Government, str. 354.

nímu poměru nucenému došlo na základě úředního rozhodnutí. Učební poměr dobrovolný byl kratší a rovněž zacházení s učedníky bylo pravděpodobně lepší.

Délka nesvobodné práce byla upravena buď písemnou smlouvou nebo — pokud jí nebylo — zákonem, právním obyčejem či soudním rozsudkem. V Massachusetts (podobně jako v jiných osadách) se pohybovala zhruba od 1 do 7 let. Dolní hranice byla stanovena r. 1631, kdy bylo vydáno nařízení, že nikdo, vyjma usazené držitele domů, se nemůže stát nesvobodným dělníkem na dobu kratší jednoho roku.⁷²⁾ „Zákoník svobod“ stanovil horní hranici 7 lety (čl. 88). Tato hranice nebyla však ve skutečnosti nejzazší, neboť ji bylo možno prodloužit. Předpokládá to podle mého mínění též článek, který stanovil, že nesvobodní dělníci, kteří jsou „nevěrní, nedbalí nebo neužiteční ve své službě... nebudou propuštěni (podtrženo mnou — S. B.), pokud nedají zadostiučinění podle rozhodnutí veřejné moci“. Čl. 88 sice nestanoví blíže, o jaké zadostiučinění mělo jít, ale lze předpokládat, že jím bylo právě uložení mimořádné služby (extra service) čili prodloužení dosavadního závazku rozhodnutím příslušného orgánu. Důvodem podle čl. 88 bylo špatné plnění povinností. Prodloužením mohli být postiženi také nesvobodní dělníci, kteří se pokusili o útěk a byli dopadeni.⁷³⁾ Do jaké míry však byl v těchto případech tento trest používán, lze těžko říci.⁷⁴⁾ Věc je totiž komplikována, že se uprchlík zpravidla dopustil ještě nějakého trestného činu (např. krádeže), pro který pak mohl být potrestán právě prodloužením služby. To ovšem znamená, že k prodloužení služby (uložení mimořádné služby) mohlo dojít nejen za útěk, ale i za různé trestné činy, jako byla např. krádež nějaké věci, potřebné k útěku, v pánově domě. Žhářství, což byl zvláště nebezpečný trestný čin, se trestalo až 21 lety nesvobodné práce.⁷⁵⁾ Podle pozdější soudní praxe (v Essexu) mohla být nesvobodnému dělníku prodloužena služba v případě, že jeho žena uprchla.⁷⁶⁾

Je zajímavé, že koloniální orgány nejen v Massachusetts, ale i jinde stály na stanovisku, že služebníci nemají být propuštěni na svobodu před uplynutím lhůty. Pokud se tak stalo, mohl být pán pokutován a služebníkovu bylo uloženo pracovat až do uplynutí lhůty buď u dosavadního pána nebo u pána jiného.⁷⁷⁾

Po dobu své nesvobodné služby byl nesvobodný dělník pokládán za movitý majetek (podle anglických právních představ za osobní vlastnictví, personal property).⁷⁸⁾ Současně mu byla na druhé straně do určité míry přiznána právní způsobilost (způsobilost k právům a k právním povinnostem a právním úkonům).

⁷²⁾ Morris, Government, str. 390.

⁷³⁾ Morris, Government, str. 437—438.

⁷⁴⁾ Morris, Government, str. 439.

⁷⁵⁾ Morris, Government, str. 466.

⁷⁶⁾ Morris, Government, str. 439—440.

⁷⁷⁾ Morris, Government, str. 390.

⁷⁸⁾ Morris, Government, str. 412.

Za movitý majetek (osobní vlastnictví) byl podle mého mínění pokládán proto, že pán měl dočasné (po dobu dělníkovy nesvobodné práce) nad nesvobodným dělníkem neúplné vlastnictví. Mohl ho prodat, odkázat závětí, darovat, pronajmout či dát věřiteli k uspokojení jeho nároků. Mohl nesvobodného dělníka přiměřeně tělesně trestat, avšak nesměl ho zabít.

Zavedení nesvobodné práce v osadě nebylo zavedením feudálního nevolnictví do osady. Něco takového by bylo ostatně v rozporu i se „Zákoníkem svobod“, který stanovil v čl. 91: „Nikdy nebude mezi námi... nevolnictví...“. Nesvobodný dělník nebyl feudální nevolník. Nesvobodný dělník nebyl připoután k půdě (*glebae adscriptus*), jako tomu bylo v případě nevolníka. Byl zbaven svobody a některých práv jen dočasně. Šlo tedy o stav přechodný, zatím co u nevolníka šlo v zásadě o stav trvalý, přenášený dědičně z generace na generaci.

Nesvobodná práce, přibližující se svými formami předkapitalistickým formám vykořisťování, sehrála ve vývoji kolonie nemalou historickou úlohu. Nesmíme zapomínat, že Massachusetts (stejně jako ostatní osady) byl v ekonomickém smyslu svobodnou kolonií, trpící chronickým nedostatkem pracovních sil. Zavedení nesvobodné práce mělo právě tento nedostatek odstranit a vytvořit předpoklady pro rozvoj kapitalismu v osadě.⁷⁹⁾

Řekli jsme už, jaká práva měl pán nad svým nesvobodným dělníkem. Je třeba ještě dodat, že tato práva byla právním řádem důrazně chráněna. Tak např. byly stíhány velmi přísnými tresty (bičováním, posazením do želez atd.) osoby, které odlákaly nebo násilně odvlékly cizího nesvobodného dělníka. Bylo trestáno i podplácení a vydržování nesvobodných dělníků za tímto účelem. Bylo zakázáno pod pokutou používat k práci cizího nesvobodného dělníka bez souhlasu jeho pána. Pán měl právo žádat vydání uprchlého nesvobodného dělníka z některé jiné osady a mohl podat žalobu proti osobám, které rušily jeho vlastnické právo k nesvobodnému dělníku.⁸⁰⁾

Pánova moc nad nesvobodným dělníkem nebyla však pojmově neomezená. Tak pán nebo po jeho smrti vykonavatel poslední vůle či správce pozůstalosti nemohli podle čl. 86 bez úředního svolení poskytnout (např. pronajmout) nesvobodného dělníka třetí osobě na dobu delší 1 roku. Tato zásada byla převzata i do „Knihy obecných zákonů a svobod“ z r. 1648, která navíc stanovila, že bez úředního souhlasu „každé takové postoupení bude podle práva zrušeno“ (*everie such Assignment to be void in Law*).⁸¹⁾ Nesvobodného dělníka toto ustanovení chránilo i tak jen nepatrně, protože získat úřední svolení nebylo jistě nic obtížného.

Jak jsme už řekli, mohl pán své nesvobodné dělníky (včetně učedníků) přiměřeně tělesně potrestat, pokud se ovšem nerozhodl pohnat je před soud. Pokud pán své kázeňské pravomoci nad nesvobodným dělníkem

⁷⁹⁾ Marx (K.), *Bída filosofie*, Praha, 1950, str. 102.

⁸⁰⁾ Morris, *Government*, str. 416–419.

⁸¹⁾ General Lawes, str. 39.

zneužíval a choval se k němu se zvláštní krutostí, mohl nesvobodný dělník podle čl. 85 (opírajícího se patrně o ustanovení Mojžíš 5, 23, 15, 16) požádat některého politicky plnoprávného osadníka o poskytnutí asyly. Článek 87 rovněž chránil nesvobodné dělníky před krutostí pánů. Stanovil, že pán, který by zmrzačil nebo zohyzdil svého služebníka (ať muže nebo ženu), je povinen ho propustit na svobodu a dát mu odškodnění, stanovené soudem. Toto ustanovení, jehož starozákonní předlohu bychom našli v Mojžíš 2, 21, 26–27, pokládalo pachatele za nevinného, došlo-li ke zmrzačení nebo zohyzdění nesvobodného dělníka při bití „zjevně nešťastnou náhodou“. Tato výhrada poskytovala ovšem mnoho možností pánovi, takže ustanovení čl. 87 se stalo pro nesvobodné dělníky ve většině případů bezcenným. Na druhé straně však nelze říci, že se příliš kruté zacházení pánů se služebníky vůbec nestíhalo, neboť čas od času byli někteří páni skutečně potrestáni pokutou, napomenutím, vyobcováním z církve a v ojedinělých případech odnětím nesvobodného dělníka.⁸²⁾

Pán samozřejmě neměl vůči nesvobodnému dělníku jen práva, ale také určité povinnosti. Byl povinen poskytovat mu stravu, oděv a ubytování. Mzdu – až na výjimečné případy – páni svým nesvobodným dělníkům během služby nevypláceli. Na konci služby měla být dána nesvobodným dělníkům výslužka. V Massachusetts tuto pánovu povinnost předpokládá čl. 88 „Zákoníku svobod“, který stanovil, že „služebníci, kteří sloužili pilně a věrně pro blaho svých pánů po sedm let, nebudou odesláni s prázdnou“. Tato zásada byla vtělena do „Zákoníku svobod“ patrně jak pod vlivem Starého zákona (Mojžíš 2, 21, 2; Mojžíš 3, 25, 39–40; Jeremiáš 34, 14), tak pod vlivem anglického práva. Výslužka zahrnovala zpravidla svršky, nástroje apod. V některých osadách byla nesvobodným dělníkům dáвана také nevelká výměra půdy.⁸³⁾ Zda se i tato praxe přidělování půdy prováděla v Massachusetts, není jisté. „Zákoník svobod“ sám takové přiděly půdy nepředpokládá. Výslužku bylo možno vymáhat soudně (pouze půda jako příslibená část výslužky nebyla vymahatelná).⁸⁴⁾ Ustanovení čl. 85–88, o nichž jsme právě mluvili, svědčí teoreticky o poměrně humánním přístupu zákonodárců k nesvobodným dělníkům. Jejich skutečný význam nelze však nijak přeceňovat, protože v tvrdých, drsných podmínkách koloniálního života v XVII. století zůstávaly namnoze spíše jen jakýmsi zbožným přáním zákonodárců než skutečností.⁸⁵⁾

Jak jsme už řekli výše, přiznával právní řád nesvobodným dělníkům právní způsobilost (způsobilost k právům a právním povinnostem a k právním úkonům), nikoli však v plném rozsahu a bez omezení.

Tak zejména je třeba znít se o tom, že nesvobodný dělník nebyl způsobilý uzavřít bez pánova souhlasu a zmocnění smlouvu, zavazující pána. Pokud se tak stalo, pán nebyl smlouvou vázán (jestliže ji dodatečně ne-

⁸²⁾ Morris, Government, str. 473, 476–477.

⁸³⁾ Osgood, American Colonies, I, str. 458.

⁸⁴⁾ Morris, Government, str. 396.

⁸⁵⁾ Připouští to i někteří buržoasní autoři. Srv. např. Farnam, Chapters, str. 65.

uznal) a nesvobodný dělník mohl uplatňovat u soudu námitku, že smlouvu uzavřel jako nesvobodný dělník, a žádat o její zrušení.⁸⁶⁾

R. 1630 vydala výkonná rada nařízení, které zakazovalo nesvobodným dělníkům obojího pohlaví v době služby „dát, prodat nebo směniti jakékoli zboží“ (to give, sell or truck any commoditie whatsoever) bez pánova svolení, pod pohružkou pokuty či tělesného trestu.⁸⁷⁾

Jinými slovy, tímto nařízením byla omezena služebníková způsobilost uzavírat samostatně smlouvy darovací, trhovou a směnnou. Toto omezení se patrně netýkalo jen pánových věcí (i když je zákonodárce měl především na mysli), ale také věcí nesvobodného dělníka. Usuzuji tak z toho, že nesvobodný dělník mohl nakládat svým majetkem (i když jej získal před započítím služby) jen se souhlasem pánovým. To ovšem neznamená, že si pán mohl majetek služebníkův přivlastnit nebo jej užívat, protože pán mohl služebníkův majetek získat proti jeho vůli jen na základě soudního řízení. Z toho lze vyvodit, že služebnickovo vlastnictví k majetku, získanému před službou, bylo právním řádem respektováno. A nejen to. Nesvobodný dělník mohl nabývat i během služby pro sebe majetkových práv, ať už na základě darování mezi živými či na základě závěti. Pokud konal se souhlasem pána práci pro osoby třetí, náležela mu za ni odměna. Na druhé straně mohl nesvobodný dělník obdarovat se souhlasem pána jiné osoby (zpravidla příslušníky pánovy rodiny). Mohl také odkázat svůj majetek závěti. V ojedinělých případech vystupují nesvobodní dělníci dokonce jako věřitelé.

Nesvobodný dělník mohl žalovat (zejména také, byla-li mu upírána svoboda po uplynutí doby nesvobodné práce) a býti žalován. Mohl také vystupovat na soudě jako svědek a to dokonce i proti svému pánu či naopak v jeho prospěch. Nesvobodný dělník musel ovšem při uskutečňování svých práv počítat s několika nepříznivými činiteli. Jedním z nich bylo složení soudů a porot, kde zasedali pouze zámožnější svobodní lidé. Pán mohl ovlivnit výsledek soudního řízení působením na svědky (zejména, šlo-li o jeho služebníky). Kromě toho hrozilo nesvobodnému dělníkovi nebezpečí, že bude potrestán, jestliže soud shledá jeho obžalobu proti pánovi za „neoprávněnou“.⁸⁸⁾ Že toto opatření bylo namířeno proti nesvobodným dělníkům, kteří se chtěli dovolávat spravedlnosti u soudu třídně složeného a třídně smýšlejícího, není třeba zvlášť dokazovat.

Pokud jde o druhou formu nesvobodné práce, o t r o c t v í černých, je třeba říci, že nesehrálo v Massachusetts nikdy takovou úlohu jako v jižních koloniích. Rovněž počet černých otroků tam nebyl nikdy příliš vysoký.⁸⁹⁾

V prvních desetiletích se v kolonii dokonce projevovaly silné protiotrocké

⁸⁶⁾ Morris, Government, str. 512.

⁸⁷⁾ General Lawes, str. 38. Toto nařízení se v praxi skutečně provádělo. Jeden z prvních případů uvádí např. Palfrey, History, I, str. 321.

⁸⁸⁾ K procesní způsobilosti nesvobodných dělníků i k jejímu omezení různými činiteli srv. Morris, Government, str. 500n.

⁸⁹⁾ Barry, History, II, str. 6. První černochoz přivezl ze Západní Indie r. 1638 William Pierce. Srv. Felt, Ecclesiastical History, I, str. 333.

nálady, a to nejen mezi prostými osadníky, ale i mezi příslušníky vládnoucí vrstvy.⁹⁰⁾

Tyto nálady, vycházející z hledisek ekonomických (nízká produktivita otrocké práce) a filosofických, našly svůj výraz i v čl. 91 „Zákoníku svobod“ (umístěném příznačně pod titulem „Práva cizinců a cizozemců“), který stanovil:

„Nikdy nebude mezi námi otroctví, nevolnictví nebo poroba, leč by šlo o zákonné zajatce, vzaté ve spravedlivých válkách a o takové cizince, kteří se sami prodali nebo nám byli prodáni. A ti budou požívat všech svobod a křesťanského zacházení, jaké podle mravních zásad vyžaduje boží zákon, ustanovený v Izraeli, [a] týkající se takových osob.“

Protiotrocké nálady se projeví výrazně i o několik let později v případě kapitána Jamese Smitha a Thomase Keysera, stíhaných pro dovoz černých otroků z Guineje. Zákonodárné shromáždění projednávalo věc v letech 1645–1646. Odsoudilo zavlečení černochoů jako ohavný a do „nebe volající hřích“ (heinous and crying sin) a nařídilo odvézt černochoy zpět do vlasti.⁹¹⁾

Oba uvedené prameny (čl. 91 „Zákoníku svobod“ i nařízení zákonodárného shromáždění z r. 1646) nasvědčují tomu, že v prvních desetiletích (přinejmenším ve 30. a 40. letech XVII. století) bylo otroctví v osadě formálně zakázáno. Určité pochybnosti by mohla vzbudit slova „leč by šlo o ... takové cizince, kteří se sami dobrovolně prodali nebo nám byli prodáni,“ obsažená v čl. 91. Z této výhrady by se totiž dalo naopak usuzovat, že přece jen čl. 91 otroctví připouštěl. Ve skutečnosti tomu tak nebylo. O nečetných černoších, kteří se v osadě objevili poměrně brzy, se sice někdy mluví jako o otrocích⁹²⁾, ve skutečnosti však nešlo o otroky, ale o černé nesvobodné dělníky, kteří se po uplynutí stanovené lhůty stali svobodnými.⁹³⁾ Tito černí nesvobodní dělníci mohli mít, podobně jako bílí, majetek, mohli nabývat ze závěti, atd. Mohli vystupovat jako svědci, sloužili v milici a mohli se stát i členy církve.⁹⁴⁾ Děti zrozené z černé matky, se nestávaly zprvu z tohoto důvodu nesvobodnými.⁹⁵⁾

Podobně tomu bylo i v jiných osadách. Avšak později, počínaje šedesátými lety XVII. století, se právní postavení černochoů začalo zhoršovat. Z černých nesvobodných dělníků se stávali postupně otroci. Jak tento proces, tak změny v právním postavení černochoů spadají mimo časový rá-

⁹⁰⁾ Tento postoj nicméně nebránil tomu, aby r. 1638 nebyli prodáni indiánští zajatci do Západní Indie. Srv. Winthrop's Journal, I, str. 227–228.

⁹¹⁾ Srv. k tomuto případu Felt, Ecclesiastical History, I, str. 554–555, 584.

⁹²⁾ Tak např. Felt, Ecclesiastical History, I, str. 555.

⁹³⁾ Foner, Dějiny dělnického hnutí, str. 25.

⁹⁴⁾ Winthrop's Journal, II, str. 26. Na rozdíl od Palfreye, History, II, str. 30, pozn. 2, kde se mluví v této souvislosti o otrokyni, používá Winthrop výrazu „černá dívka, služebnice“ (a negro maid, servant), nikoli slova „otrokyně“.

⁹⁵⁾ Palfrey, History, II, str. 30, pozn. 2. Později následovalo dítě, právní postavení matčino. Srv. k tomu Kent (J.), Commentaries on American Law. Vyd. J. M. Gould, II, Boston, 1896, str. 253/372, pozn. a.

mec, který si v této stati stanovíme. Proto se o nich zmíníme jen ve vší stručnosti.

Uvedený proces, probíhající zvláště výrazně v jižních osadách, začal zákazem propouštění černochů na svobodu. Příčina tohoto zákazu tkvěla ve zjištění, že otrocká práce je levnější než práce nesvobodných dělníků, neboť náklady na otroka byly menší a přitom ho mohl pán vykořisťovat ne po několik let, ale po celý život, nemluvě ani o tom, že mu náležely i děti jeho otrokyně.

Tento proces neprobíhal ve všech koloniích stejně rychle a se stejnou intenzitou. Zdá se však, že koncem koloniálního období uznávaly otroctví všechny osady.⁹⁶⁾ Je ovšem třeba dodat, že na druhé straně ty kolonie, kde otrocká práce nehrála v hospodářství příliš významnou úlohu, zrušily otroctví brzy po nabytí nezávislosti (Massachusetts r. 1780).

Pokusíme-li se shrnout naše poznatky o právním postavení nesvobodných, musíme si předem uvědomit, že v prvních desetiletích trvání osady byli v ní pouze nesvobodní dělníci (většinou běloši a jen ve zcela nepatrném počtu také černoši).

Jejich právní postavení lze charakterizovat takto:

Nesvobodní dělníci, nad nimiž měl pán dočasné, neúplné vlastnictví, neměli ve srovnání se svobodnými plné právní způsobilosti. Právní způsobilost nesvobodných dělníků bylo totiž nutno v zájmu jejich pánů omezit tak, aby měli možnost vykonávat nad nesvobodnými svou moc a plně je vykořisťovat.

Základní lidská práva byla nesvobodným — na rozdíl od svobodných — přiznána jen v míře, únosné z hlediska třídních a politických zájmů jejich pánů i ostatních osadníků. Čl. 85–88 „Zákoníku svobod“ jim pak byla zaručena jistá, byť i poněkud ilusorní právní ochrana.

Politických práv nesvobodní dělníci neměli. Zatím co politicky plnoprávní osadníci je měli od samého počátku a svobodní, politicky neplnoprávní osadníci je získávali postupně, nesvobodným dělníkům byla upírána po celé koloniální období.

Otroctví, proti němuž se zprvu projevoval z ekonomických a filosofických důvodů značný odpor, stalo se právem uznaným zařízením teprve později.

VI. CIZINCI A JEJICH PRÁVA

I v této stati se opřeme hlavně o „Zákoník svobod“, který je pro rané období i v otázce nejcenějším pramenem.

O právech cizinců se v tomto zákoníku mluví v šesti ustanoveních, z nichž polovina (čl. 89–91) byla soustředěna v titulu „práva cizinců a cizozemců“, další dvě (čl. 2 a 12) v úvodní části zákoníku a šesté ustanovení (čl. 52) v titulu „Zvyklosti, práva a svobody, týkající se soudních řízení“.

⁹⁶⁾ F a r n a m, Chapters, str. 65.

Z těchto ustanovení se především můžeme dovědět, že čl. 2 bylo cizincům zaručeno, že budou požívat „téže spravedlnosti a práva, jež jsou obecné pro osadu“, a čl. 52 jim byla poskytnuta „taková ulehčení a dispense v trestní nebo v jiné záležitosti, jak to vyžaduje náboženství a právo“. Zajímavé na věci je, že čl. 2 mluví o cizincích jako o lidech, „podrobených této jurisdikci“, tj. soudům či jiným orgánům osady. Zákonodárci uplatnili v tomto případě nepochybně myšlenku svrchovanosti státu nad všemi osobami, nalézajícími se v jeho hranicích, tedy myšlenku, která se rozvíjela v anglickém právu přinejmenším už během XVI. století.⁹⁷⁾

Vedle zmíněných práv, zajištěných ostatně už zřízením zvláštního cizineckého soudu, měli cizinci teoreticky i právo předstoupit před osadní veřejná shromáždění (*publique Courts*) a podávat jim své petice, žaloby, návrhy atd., což by svědčilo o tom, že jim právní řád přiznával jistě nemálo důležité právo petiční. Do jaké míry mohli toto právo skutečně uplatnit, není zcela jednoznačné vzhledem k postoji koloniálních orgánů vůči cizincům před rokem 1641.⁹⁸⁾

Do jisté míry tomu tak bylo i v případě čl. 89, slibujícího všem lidem jiných národů „zastávajícím pravé křesťanské náboženství“ právo na asyl „před tyranstvím nebo útlakem jejich pronásledovatelů nebo před hladem, válkami nebo z jiné takové nezbytné a nutkové příčiny“. Toto ustanovení bylo vloženo do zákoníku patrně právě pod dojmem otřesných zkušeností ze současných událostí na bojištích třicetileté války i z doby feudálně absolutistického útlatu v mateřské zemi. Jeho cenu zmenšilo bohužel právě hledisko náboženské (podkreslené důvody politickými), které nepochybně zbavilo řadu lidí možnosti získat v kolonii útočiště.

Čl. 90 pak chránil cizince, ztroskotavší na pobřeží kolonie, před „násilím nebo bezprávím (vůči) jejich osobám nebo majetku“. Trosečníkům měla být podle tohoto článku poskytnuta pomoc bez ohledu na to, šlo-li o trosečníky z plavidel „přátelských nebo nepřátelských“. V praxi se patrně další postup vůči „nepřátelským“ trosečníkům řídil zásadou reciprocity. Pokud jde o jejich majetek, přidržel se zákoník v podstatě anglické úpravy, podle níž byl majetek uložen pro vlastníka po dobu roku a dne. Teprve po ní připadl králi.⁹⁹⁾ Zákoník nestanoví sice tuto lhůtu, ale pravděpodobně ji zachovával. Ztroskotané věci připadly nejspíš kolonii.

Poslední ustanovení, čl. 91, chránilo cizince před nezákonným zajičením či lépe nezákonným odvečením (*kidnapping*), jak tomu bylo v případě guinejských černochů, odvečených kapitánem *Smithem* a *Thomasem Keyserem*. Současně s tím je chránilo i před zotročením.

Sám zákaz otroctví, vyjadřující protiotrokářské nálady osadníků, byl jistě pokrokovým rysem čl. 91, odpovídajícím i anglickému obecnému právu, které neuznávalo otroctví jakožto instituci, odporující přirozenému

⁹⁷⁾ Holdsworth (W. S.), *A History of English Law*, V, London, 1945, str. 49.

⁹⁸⁾ K více či méně nepřátelským opatřením vůči cizincům srv. Felt, *Ecclesiastical History*, I, str. 255–256, 287–288, 341, 362, atd.

⁹⁹⁾ Kent, *Commentaries*, II, str. 360/565.

právu.¹⁰⁰⁾ Nicméně týž čl. 91 připouští nesvobodnou práci cizinců v osadě, jestliže se „sami dobrovolně prodali nebo nám byli prodáni“. Připouští také zajetí a uvržení do stavu nesvobodných, došlo-li k němu „ve spravedlivých válkách“.

Článkem 91 jsme vyčerpali ustanovení „Zákoníku svobod“ o cizincích.

Zákonodárci v nich nepodali ucelený obraz o právním postavení cizinců, omezující se jen na vymezení některých jejich práv. Domnívám se, že tento obraz ani podat nemohli, protože dokonce ani v anglickém právu, mnohem propracovanějším, by byli nemohli ve své době ještě najít dostačujících podkladů.

ZÁVĚR

Koloniální společnost Massachusetts byla společností buržoasního typu, nesoucí charakteristické prvky společnosti v raném období vývoje kapitalismu.

Sociální struktura rané koloniální společnosti byla produktem historických podmínek, mezi nimiž hraje nejdůležitější úlohu skutečnost, že Massachusetts byl, stejně jako ostatní kolonie v severní Americe, v ekonomickém ohledu svobodnou kolonií.

Sociálně-ekonomické struktury odpovídá i politické zřízení s politickými rozdíly nejen mezi svobodnými a nesvobodnými, ale i mezi oběma skupinami svobodných osadníků.

Nerovné je i právní postavení jednotlivých kategorií obyvatelstva. Právní řád je, přes buržoasní charakter formující se koloniální společnosti, z objektivních historických důvodů ještě příliš dalek formální rovnosti lidí před zákonem, proklamované buržoasními revolucemi XVIII. a XIX. století, a zůstává, jak ani jinak nemůže být, odrazem své doby a své sociálně-ekonomické základny.

STANISLAV BALÍK

SOCIAL STRUCTURE AND LEGAL STATUS OF THE POPULATION IN THE EARLY COLONIAL PERIOD IN MASSACHUSETTS

SUMMARY

In his article „Social Structure and Legal Status of the Population in the Early Colonial Period in Massachusetts“ the author discusses a number of problems.

In Part I paying attention to the analysis of the historical type of the colonial society in Massachusetts he comes to the conclusion that in the Colony developed gradually a bourgeois type society bearing — notwithstanding its lack of maturity and the different historical conditions (it was a free colony in the economical sense) — the typical features of a society in the early period of the development of capitalism.

¹⁰⁰⁾ Kent, Commentaries, II, str. 248/365.

In Part II he shows the fundamental division of the society into those who were free and those who were not. From the fundamental division follows yet a further division:

a) of the free colonists into colonists enjoying full political rights (freemen) and colonists with restricted political rights (non-freemen).

b) of the non-free colonists into non-free workers or servants and slaves.

In Part III basic human rights are dealt with. Starting, in particular, from an analysis of the Body of Liberties of 1641 the author shows that the basic human rights were the result of the political struggle between the masses of colonists and the ruling „aristocratic“ group. The rights were influenced by the economical, social and political conditions in the Colony, by the relationship between the Colony and the mother-country as well as by the revolution taking place in England.

The formulation of the basic human rights recalls, according to the author, the provisions of the English freedom charters and statutes. But the Massachusetts legislators imprinted them with a new political and class content, aiming at the development and strengthening of a society of another historical type, of a bourgeois society.

In Part IV on the legal status of the individual groups of the free population, i. e. of the colonists enjoying full political rights (freemen) and the colonists denied full political rights (non-freemen), the author points out the differences between the two groups. He demonstrates that the legal status of the two groups, equal in principle with respect to civil legal capacity and with respect to the basic human rights accorded, differed considerably as far as the extent of the political rights granted to them was concerned.

The legal system of the Colony at first accorded political rights just to colonists enjoying full political rights (freemen) to extend them only later partly to free colonists with restricted political rights (non-freemen).

In Part V the author analyses the legal status of the non-free components of the population, of the non-free workers and slaves, both from the aspect of legal capacity and from that of political rights.

In the final Part VI the status of aliens is discussed by the author. He concludes that though the legal system safeguards some of their rights, the ruling leaves gaps, not providing a complete picture of the status of the aliens in the Colony.